

Adatok a badeni (péceli) kultúra bolerázi csoportjának magyarországi elterjedéséhez

Az utóbbi évek kutatásai a figyelmet a badeni (péceli) kultúra eredetének és periodizációjának kérdéseire irányították. Ezek megoldásához értékes adatokat szolgáltathat a bolerázi csoport hazai leletanyagának elkülönítése és elterjedési területének tisztázása.

A bolerázi típusú leletanyag különállását először A. Točik ismerte fel, aki kezdetben a badeni kultúra legfiatalabb periódusaként értékelte.¹

E. Neustupný a morvaországi Jevišovice lelőhely kerámiáját vizsgálva a bolerázival megegyező jellegű leleteket tartalmazó C1 és a tölcséres nyakú edények művelődésének emlékműanyagát szolgáltató C2 réteg között genetikai kapcsolatot állapít meg.² A tölcsérnyakú edények művelődéséből származtatott kannelurás edények művelődését tipológiai vizsgálatok segítségével öt fokozatra tagolja. Az A-E-fokozatok közül számunkra a két első a lényeges. Az A-fokozatot a Jevišovice C1-hez csatlakozó morvaországi lelőhelyek és DNy-Szlovákiában a bolerázi leletek alkotják. Megtalálható ez a fokozat Alsó-Ausztriában, Burgenlandban és valószínűen a Dunántúl É-i részén is: Celldömölk-Sághegyet és Rábapordányt sorolja ide.³ A B-fokozat már a Dunántúl többi részein is elterjedt, legfontosabb lelőhelye Fonyód.⁴ Ezután az átmenetnek tekintett fokozat után következik a klasszikus badeni kultúra, amelyet már a területi csoportok kialakulása jellemez.⁵

A. Točik korábbi nézetét megváltoztatva, 3 fokozatra tagolja a délnyugatszlovákiai badeni lelőhelyeket, legidősebbnek a bolerázi fokozatot tartja.⁶

V. Němejcová-Pavúková a Nitriansky-Hradokon feltárt bolerázi telep feldolgozásában részletesen tárgyalja az edénytípusokat. Foglalkozik a csoport relatív kronológiai helyzetével és eredetkérdésével. Megállapítja, hogy a bolerázi csoport a ludanicei csoport után következik, és megelőzi az ún. „klasszikus kannelurás kerámiát”. Elveti a tölcséres nyakú edények művelődéséből való származtatás lehetőségét, ezzel szemben a ludanicei csoporttal való kapcsolatokat hangsúlyozza, véleménye szerint lényegében ennek hazai (ti. szlovákiai) továbbfejlődése a bolerázi csoport. Összeállítja a cso-

port délnyugatszlovákiai lelőhelyeit ábrázoló térképet. A Dunántúlról csak az E. Neustupný által ismertetett lelőhelyeket említi.⁷

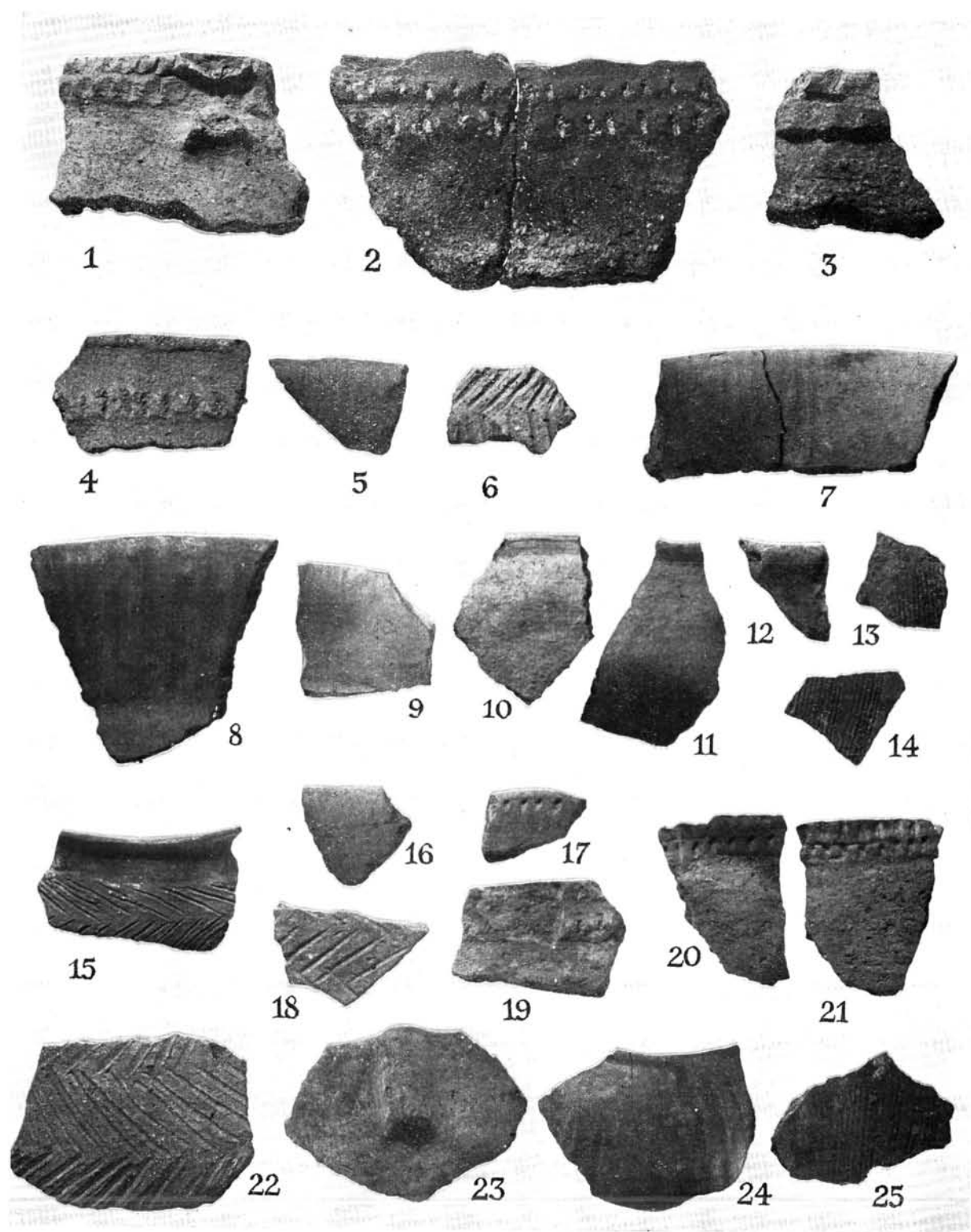
Legutóbb ismét V. Němejcová-Pavúková foglalkozott a bolerázi csoporttal. A csoport relatív kronológiai helyzetét és származásának kérdését Közép- és Délkelet-Európa eneolitikumának hasonló kérdéseivel együtt vizsgálja. A bolerázi csoport megjelenését a különböző festett kerámiás kultúrákat felváltó Gorodszk-Uszatovo, Cernavoda, Ezero csoportokkal köti össze, ugyanakkor hangsúlyozza a helyi szubsztratum jelentős szerepét.⁸

A hazai kutatás a szórványosan előforduló kis számú lelet következtében a csoporttal, mint önálló egységgel nem foglalkozott. Egyes emlékeit éppen a badeni (péceli) kultúra késői szakaszára jellemző típusként említik.⁹

Kalicz Nándor, E. Neustupný származtatási elméletét vizsgálva arra a megállapításra jut, hogy a tölcséres nyakú edények kultúrája csak néhány edénytípus átköltésével éreztetni hatását a péceli kultúrában, a kultúra egésze nem származtatható a tölcséres nyakú edények művelődéséből, amely egyébként is csak a badeni kultúra elterjedési területének a peremén helyezkedett el. A kultúra 5 fokozatra való felosztását elveti, ebből csupán annyit fogad el, hogy a Bošáca csoport valóban a kultúra fejlődésének kései szakaszában lép fel. A többi négy csoport (Boleráz—Fonyód—Uny—Ossarn) között legfeljebb csak egészen jelentéktelen időbeli különbség van. A hamvasztás szokása a péceli kultúrának inkább a vége felé válik általánossá, így a fonyódi temető is inkább későbbi lehet.¹⁰

Nováki Gyula is elfogadja azt a véleményt, hogy a Dunántúl lényegében véve kívül esik a bolerázi csoport elterjedési területén.¹¹

Az utóbbi évek terepbejárásai, főleg a kaposvölgyi és a veszprémi terepbejárások sok olyan lelőhelyet eredményeztek, amelyeken bolerázi csoportba sorolható leletanyagot is találtunk. A korábban közölt leletanyag felülvizsgálása és a múzeumokba újabban bekerült leletek átnézése tovább növelte a bolerázi csoport hazai lelőhelyeit.

1. 1—24. Süttő-Vasúti őrház.
1. 1—24. Süttő-Bahnwärterhaus.

1. 1—24. maisonnette de garde-barrière de Süttő.
1. 1—24. Шюггё — железнодорожная сторожка.

LELŐHELYKATASZTER:

1. *Fertőtó* (Győr-Sopron m.): Széchenyi Béla a tó kiszáradt medrében 1874-ben gyűjtött leletek között egy pereme alatt háromsoros, újbenyomkodásokkal tagolt bordadízes fazéktörödékek rajzát közli.¹²

2. *Sopron-Burgstall* (Győr-Sopron m.): Kanellurás hasú bögre 3 alagútfüllel, a vállat és a peremet összekötő, vízszintes irányú rovátkolású füllel.¹³

3. *Fertőrákos-Boglárhegy* (Golgota) (Győr-Sopron m.): Nováki Gy. 1964-ben egy 9,5 × 8 m-es, 1,85 m mély gödröt tárt fel. A gödörből előkerült badeni cserepek közül a halszállkamintás oldaltörödékek és a perem alatt kétsoros bordával, ill. újbenyomkodásokkal díszített fazéktörödékek sorolhatók a bolerázi jellegű leletek közé.¹⁴

4. *Répevis-Téglagyár* (Győr-Sopron m.): Az agyagbánya falában látható beásásból és a felszínen Nováki Gy. majd Tomka P. egyéb badeni cserepek között alagútfüles törödéket és perem alatt három bordával díszített cserepet gyűjtött.¹⁵

5. *Rábapordány* (Győr-Sopron m.): Fenyőágmintás fazék, peremén körbefutó plasztikus díszítéssel.¹⁶

6. *Koroncő-Fövenyesdomb* (Győr-Sopron m.): Fenyőágmintás oldaltörödékek, kettőn bevagdósásokkal tagolt három bordasor.¹⁷

6/a. *Koroncő*: Közelebről ismeretlen lelőhelyről származó oldaltörödékek, három vízszintes bevagdósásokkal tagolt bordával, fenyőágmintával és két kerek bütyökkel.¹⁸

7. *Neszmély-Felsősziget* (Komárom m.): Az urnasiros kultúra telepének ásatásán badeni gödrök is kerültek elő, amelyeknek leletanyagát halszállkamintával, ill. kétsoros bordával díszített oldaltörödékek jellemzi.¹⁹

8. *Süttő-Vasúti őrház* (Komárom m.): Kalicz N. próba-ásatása újkőkori és korabronzkori telepjelenségeken kívül négy bolerázi gödröt is eredményezett.

I. *szelvény E-gödör*: A 115 cm átmérőjű gödör felső részét a Duna elmosta. Leletanyag: Táltörödékek belső oldalon függőleges irányú hosszabb, ill. rövidebb kanellurával (1. kép 8–9). Mély tálak törödékei (1. kép 10–11.), talán hasonló edényből származó törödékek, pereme alatt vízszintes átfűrésű füllel (1. kép 12.). Külső oldalukon sűrűn befésült párhuzamos vonalakkal díszített tálak törödékei (1. kép 13–14.).

II. *szelvény β-gödör*: Pereme alatt kétsoros bordával díszített fazékok törödékei, egyiken letörött fül nyoma (1. kép 1., 3.). Oldaltörödékek kettős bordasorral (1. kép 2.), fazék (?) törödéke nyakán körbefutó bordával, belső oldalán kanellurás tál peremtörödéke és halszállkamintás cserép (1. kép 4–6.).

III. *szelvény δ-gödör*: 120 cm mély, lépcsősen mélyülő szabálytalan alakú, valószínűleg több gödröt ástak egybe. Néhány zselízi cserép is volt a gödörben. Kanellurás táltörödékek (1. kép 16.), fazékperemek (1. kép 19–20), halszállkamintás edények oldaltörödékei (1. kép 15., 17., 21.), kanellurás bögrétörödékek (1. kép 23.), gömbszelet alakú edény törödéke, peremén függőleges átfűrésű füllel (1. kép 22.), befésült díszítésű oldaltörödékek (1. kép 24.).

IV. *szelvény β-gödör*: Belső oldalán kanellurás tál törödéke (1. kép 7.).²⁰

9. *Eszterom-Szentgyörgymező* (Komárom m.): Horváth I. többek között vízszintes irányú besítmásokkal díszített cserepeket gyűjtött.²¹

10. *Pilismarót-Basaharc* (Komárom m.): 1959-ben az avarkori temető ásatása során, Fetti N. a bolerázi csoportba sorolható leletanyagot tartalmazó 6 hamvasztásos sírt is feltárt.²²

11. *Szob-Homokdűlő* (Pest m.): Nagyméretű edény oldaltörödéke, vízszintesen körbefutó kétsoros bordával, függőleges vonalak között bekarcolt zeg-zug vonalal díszítéssel.²³

12. *Piliscsév-Hosszúrétek* (Komárom m.): Horváth I. terepbejárása során pereme alatt két soros, újbenyomkodásokkal tagolt fazék törödéket, függőleges bordákkal díszített oldaltörödéket, valamint bekarcolt, ill. besítmított díszítésű cserepeket gyűjtött.²⁴

13. *Kisoroszi* (Pest m.): Lovag Zs. bekarcolt rácsmintával, pereme alatt háromsoros bordával díszített, függőleges átfűrésű füllel ellátott fazéktörödéket és kettős bordasoros oldaltörödékeket gyűjtött.²⁵

14. *Vác* (Pest m.): Lovag Zs. gyűjtéséből kettős bordával díszített fazék, ill. nagyméretű edény oldaltörödéke.²⁶

15. *Tahitótfalu* (Pest m.): Lovag Zs. a badeni kultúra későbbi fokozatára jellemző cserepek között pereme alatt két soros bordával díszített fazéktörödéket is gyűjtött.²⁷

16. *Szentendre-Pannónia telep* (Pest m.): A gazdag péceli és kostolácsi leleteket szolgáltató lelőhelyről pereme alatt két soros bordával díszített fazéktörödéket is őriznek a szentendrei múzeumban.²⁸

17. *Csákvár* (Fejér m.): Fazéktörödékek, a perem alatt két soros, bevagdósásokkal tagolt bordával. A lelőhelyen egyéb péceli cserepek is vannak.²⁹

18. *Cellőmölk-Sághegy* (Vas m.): A csoport egyik leggazdagabb hazai lelőhelyéről bevagdósásokkal tagolt bordákkal díszített fazékokat, kettős kúpos és hengeres nyakú edényeket fenyőágmintával, ill. bordákkal díszítve, fenyőágmintás cserepeket stb. ismerünk.³⁰

19. *Külsővat-Bánhalma* (Veszprém m.): Kiss Á. gyűjtéséből egy kettős bordasoros oldaltörödékek, Éri I. terepbejárásából nagyméretű edény háromsoros bordával díszített törödéke került a VBM-ba.³¹

20. *Somlósárhely-Sédforrás* (Veszprém m.): A tuskévári falumúzeumban Molnár I. gyűjtéséből pereme alatt bevagdósásokkal és kerek bütykökkel díszített fazéktörödékek van.³²

21. *Keszthely-Apátdomb* (Veszprém m.): A kultúra nagy kiterjedésű telepéről Banner J. a későbbi periódusra jellemző leletek között kettős bordával díszített fazéktörödékeket közöl.³³ A keszthelyi múzeumban a lelőhelyet átszelő Felszabadulás útról többek között hasonló fazéktörödéket és alagútfüles, kanellurás bögrétörödéket, valamint hasán kétsoros bordával díszített edénytörödéket őriznek.³⁴ (2. kép 1–4.)

22. *Káptalantóti-Nádaskúti dűlő* (Veszprém m.): Szőlőtelepítés során telepre utaló halszállkamintás cserepek és hasán két soros bordával, ez alatt pedig bütyökkel, elmosódott bekarcolt vonalakkal díszített fazéktörödékek kerültek elő.³⁵ (2. kép 5–7.).

23. *Kékkút-Maktyáni dűlő* (Veszprém m.): 1956-ban csatornaásás közben településre utaló badeni cserepek között pereme alatt két soros bevagdósásokkal tagolt fazéktörödékek kerültek elő.³⁶

24. *Nagyvázsony-Kastélykert* (Veszprém m.): Két, ill. három bordasorral díszített fazéktörödékek. Nagyobb edény vállán körbefutó két sorból álló bebökdőséssel, ezalatt két női mellet ábrázoló bütyök, és függőleges irányú besítmítások között zeg-zug vonalakkal.³⁷

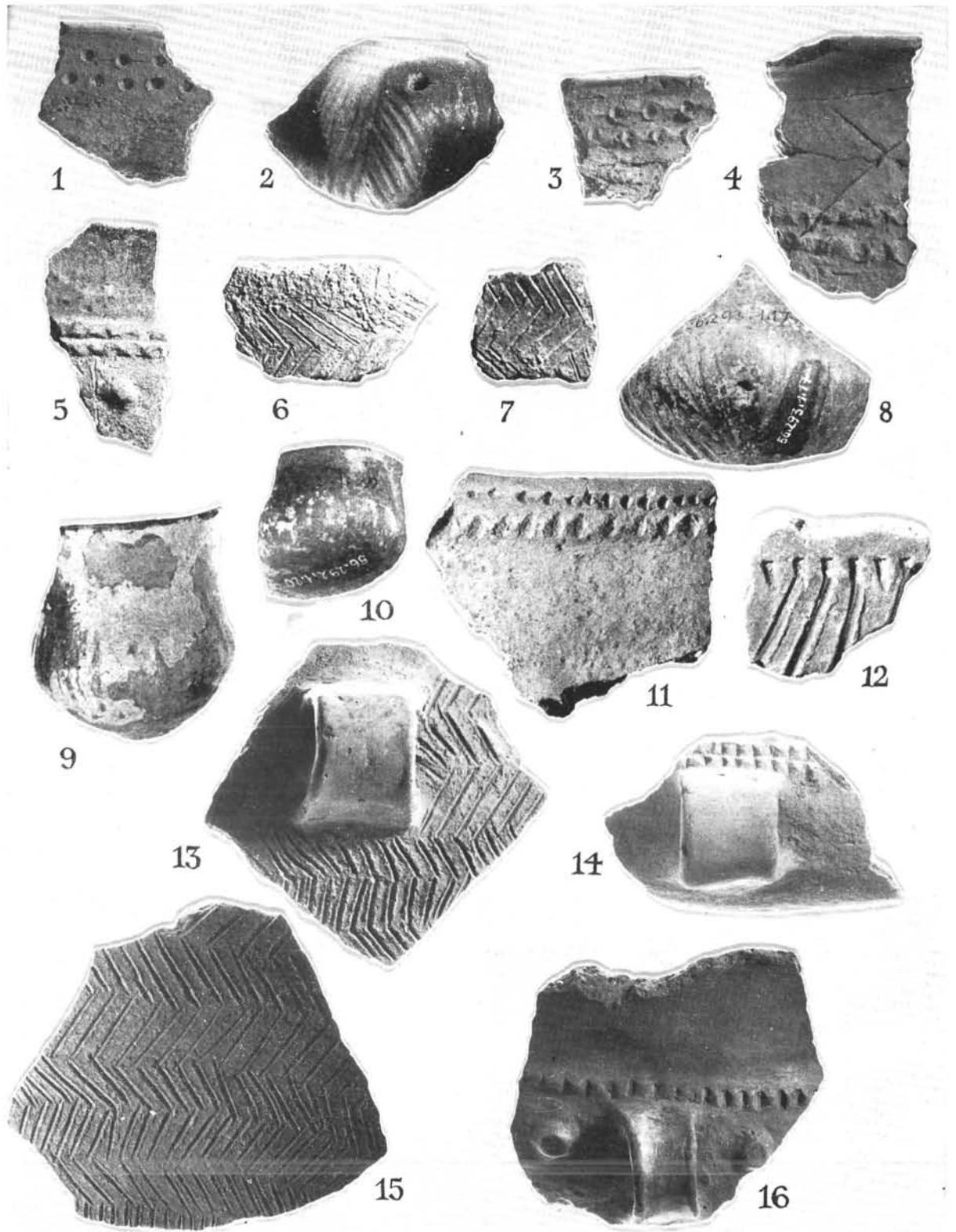
25. *Nagyvázsony-Szerűskerti dűlő* (Veszprém m.): Kanellurás tál és bögre törödéke.³⁸

26. *Tótvázsony-Víztekerület* (Veszprém m.): Pereme alatt kettős bordasorral díszített fazék törödékei.³⁹

27. *Tótvázsony-Csatári völgy* (Veszprém m.): Kanellurás táltörödékek, két soros bordával ellátott fazék törödéke és zeg-zug vonalal cserepek.⁴⁰

28. *Hidegkút-Eresztvény* (Veszprém m.): Külső és belső oldalán kanellurát utánzó besítmással díszített tál törödéke.⁴¹

29. *Hidegkút-Középdűlő és Linzacker*: Nagyterjedésű telepről kanellurás táltörödékek, pereme alatt két vagy háromsoros bordával díszített fazéktörödékek, nagyméretű edény vállán vízszintesen körbefutó besítmással díszített törödékek stb. kerültek elő.⁴²

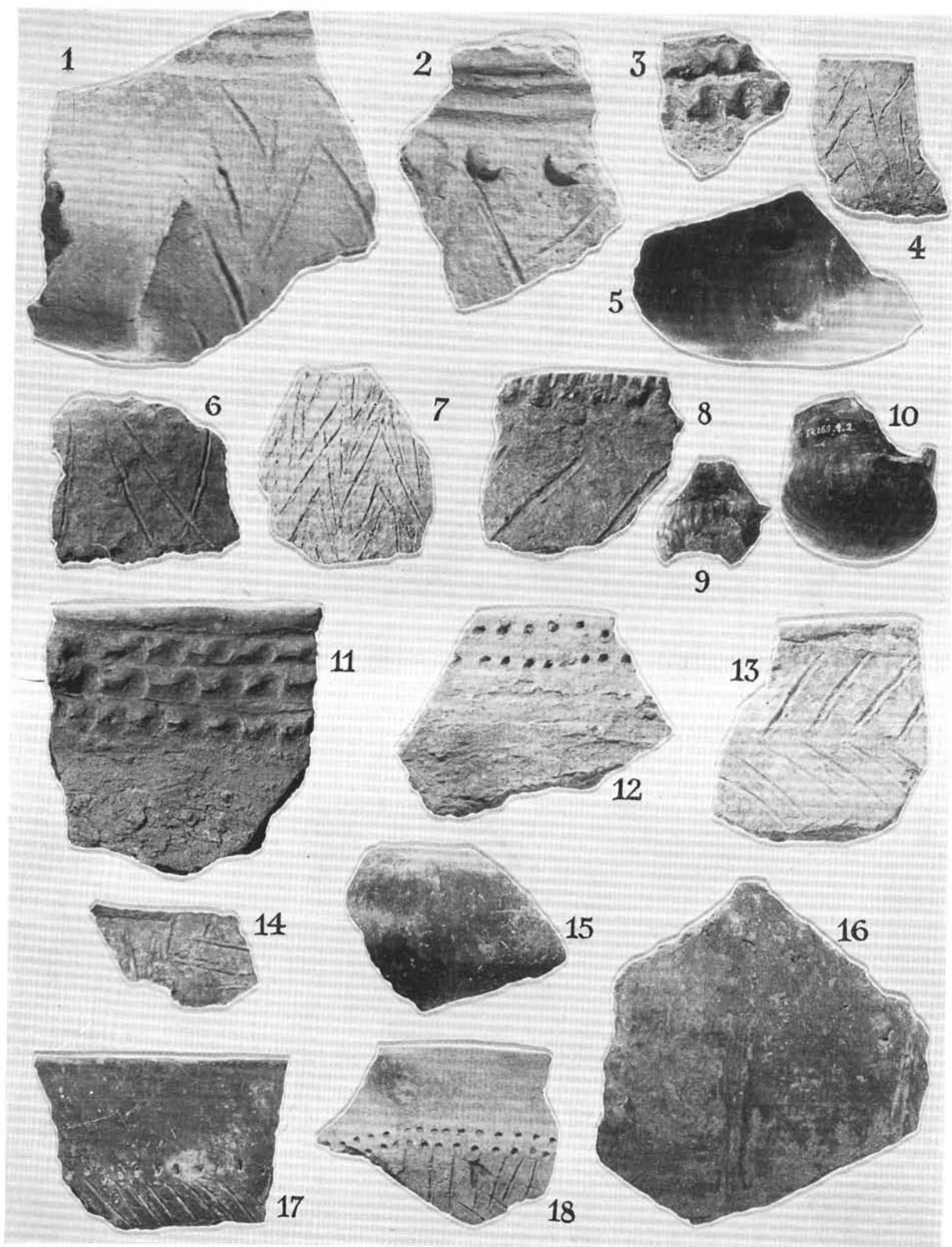

2. 1—4. Keszthely-Apátdomb, 5—7. Káptalantóti-Nádaskúti dűlő, 8—10. Balatonkenese—Balatonakarattya, 11—12. Tihany-Rév, 13—16. Látvány.

2. 1—4. Keszthely-Apátdomb, 5—7. Feldstück Káptalantóti-Nádaskút, 8—10. Balatonkenese—Balatonakarattya, 11—12. Tihany-Fährstation, 13—16. Látvány.

2. 1—4. Keszthely-Apátdomb, 5—7. Káptalantóti-Nádaskúti dűlő, 8—10. Balatonkenese—Balatonakarattya, 11—12. Tihany-Port, 13—16. Látvány.

2. 1—4. Кестхей-Апатдomb, 5—7. Дорога Капталантог-Надашкүт, 8—10. Балатонкенеше—Балатонакараттыя, 11—12. Тихань-Рев, 13—16. Латрань.

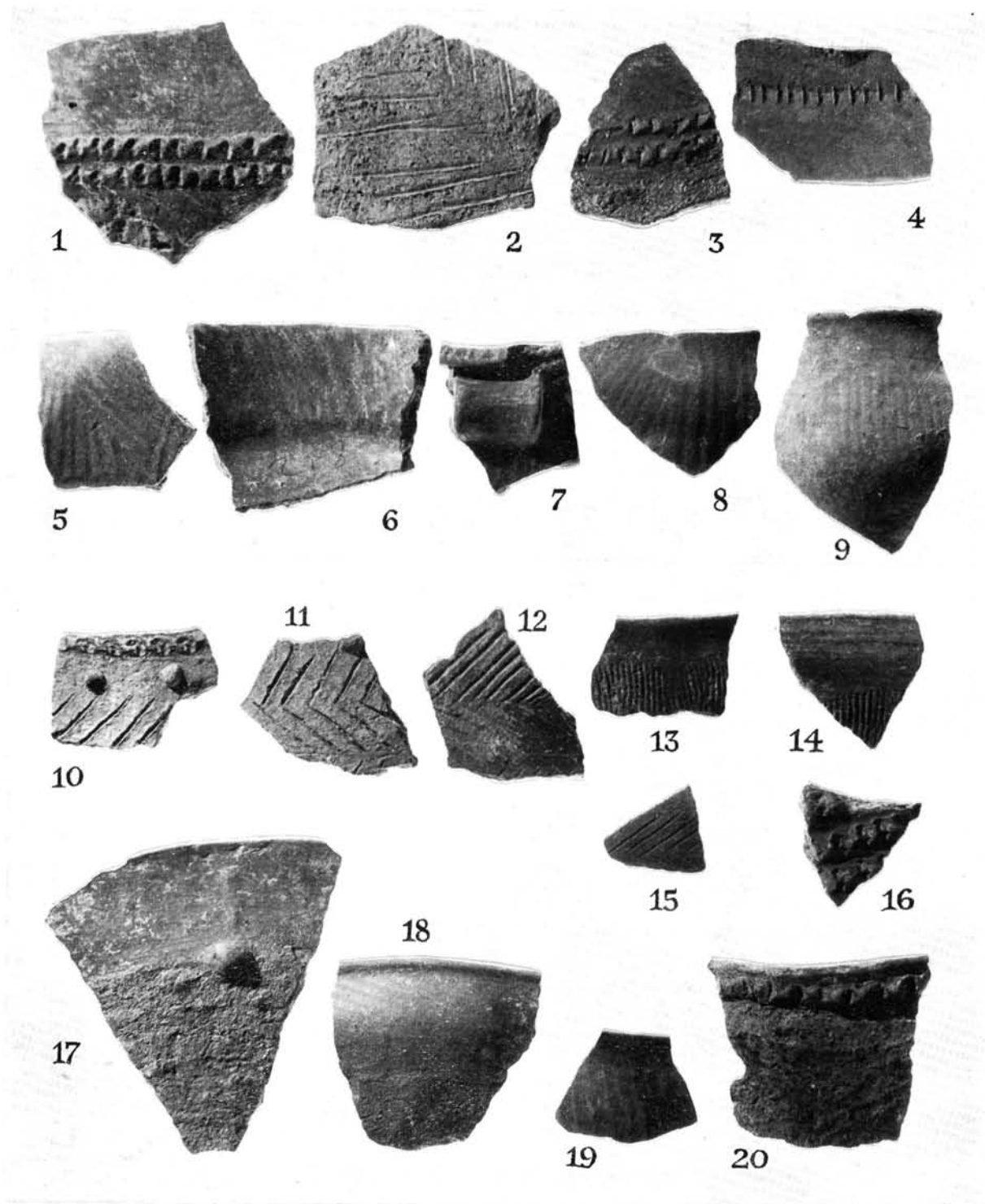

3. 1—4. Tab-Dunatáj, 5—11. Dombóvár-II. sz. téglagyár, 12—14., 18. Mágocs, 15—17. Szajk-Téglagyár.

3. 1—4. Tab-Dunatáj, 5—11. Dombóvár-Ziegelei Nr. II., 12—14. und 18. Mágocs, 15—17. Szajk-Ziegelei.

3. 1—4. Tab-Dunatáj, 5—10. Dombóvár-Briqueterie NoII, 12—14., 18. Mágocs, 15—17. Szajk-Briqueterie.

3. 1—4. Таб-Дунатей, 5—11. Домбовар, кирпичный завод №2, 12—14., 18. Магоч, 15—17. Сайк-кирпичный завод.

4. 1—16. Duzs, 17—20. Koppányszántó-Timárvölgy.
4. 1—16. Duzs, 1720. Koppányszántó-Timárvölgy

4. 1—16. Duzs, 17—20. Koppányszántó-Timárvölgy.
4. 1—16. Дуж, 17—12. Коппаньсанто-Тимарская долина.

30. *Veszprém-Nyülkertek* (Veszprém m.): A balatoni csoport és a badeni kultúra leleteit egyaránt tartalmazó lelőhelyen fazéktörödékeket, kannelurás táltörödékeket, alagútfüles bögretörödéket, horizontálisan tagolt kerek átmeteszettű fület és különböző becarkolt mintás cserepeket gyűjtöttünk.⁴³

31. *Veszprém-Hóvirágtelep*: A kultúra későbbi szakaszára jellemző cserepekkel együtt több soros bordával díszített törödékek is kerültek elő.⁴⁴

32. *Veszprém-Pléhszőlők*: Kannelurás tál és bögretörödékek, bordadíszes cserepek.

33. *Kádárta-Lánci dűlő* (Veszprém m.): Belső oldalán kannelurás tál törödéke.⁴⁶

34. *Sóly-Rétmelléki dűlő* (Veszprém m.): Belső oldalán kannelurás tál törödéke.⁴⁷

35. *Sóly-Gyalogúti dűlő*: Belső oldalán kannelurás tál és halszákamintás edény törödéke.⁴⁸

36. *Berhida-Szennyeshegy* (Veszprém m.): Belső oldalán kannelurás tál és pereme alatt háromsoros bebökdöséssel díszített mély tál (?) törödéke.⁴⁹

37. *Várpalota-Unió homokbánya* (Veszprém m.): Nagyméretű edény háromsoros bordával díszített oldaltörödéke, belső oldalán kannelurás tál törödéke.⁵⁰

38. *Ósi-Csapásföld* (Veszprém m.): Egyéb péceli cserepek között pereme alatt kettős bordasorral díszített fazék törödéke.⁵¹

39. *Felsőörs-Vakola* (Veszprém): Több soros bordával díszített oldaltörödékek.⁵²

40. *Szentkirályszabadja-Szobahely* (Veszprém m.): Pereme alatt háromsoros bordával, ez alatt becarcolt vonalakkal díszített mély tál (vagy fazék) oldaltörödéke.⁵²

41. *Balatonfüzű* (Veszprém m.): Fazéktörödéke és halszákamintás oldaltörödéke.⁵⁴

42. *Balatonfüzű-Mámai hegy*: Kannelurás táltörödéke.⁵⁵

43. *Berhida-Kiskovácsi*: Kannelurás tál és bögre, valamint fazék törödéke.⁵⁶

44. *Küngös-Deák F. u.* (Veszprém m.): Kannelurás táltörödéke és halszákamintás cserepek.⁵⁷

45. *Balatonkenese-Alelek* (Veszprém m.): Egyéb badeni cserepek társaságában alagútfüles bögre törödéke.⁵⁸

46. *Balatonkenese-Akarattya*: Banner J. egy vállán vízszintesen körbefutó besímitásokkal, ez alatt pedig sávosan zeg-zug vonalakkal, ill. függőleges irányú besímitásokkal díszített nagyméretű törödékes edény és egy alagútfüles bögre, valamint egy kétsoros bordával díszített edény törödékének képét közli.⁵⁹ A veszprémi múzeumban további bögretörödékeket (2. kép 9–10.), köztük alagútfüles kannelurás bögre törödéket (2. kép 9.) őrzik.⁶⁰

47. *Dörgicse* (Veszprém m.): Belső oldalán kannelurás tál törödéke.⁶¹

48. *Örvényes* (Veszprém m.): A kultúra későbbi szakaszára jellemző típusokkal együtt több soros bordával, ill. függőleges bordák között becarcolt és besímitott vonalakkal díszített edények törödékei kerültek elő.⁶²

49. *Tihany-Rév* (Veszprém m.): A kultúra későbbi fázisára jellemző cserepek mellett kétsoros bordával (2. kép 11.) és valószínűleg zeg-zug vonalakkal díszített tál törödéke (2. kép 12.).⁶³

50. *Balatonberény* (Somogy m.): Müller R. pereme alatt kettős bordával díszített fazéktörödéket gyűjtött.⁶⁴

51. *Fonyód-Dögtér* (Somogy m.): Mély tál oldaltörödéke, vízszintesen körbefutó háromsoros újjbenyomásokból kialakított díszítéssel, ez alatt 3 bütyökkel, alsó része érdes felületű.⁶⁵

52. *Fonyód-Bézsénypuszta*: Hamvasztásos sírokból belső oldalukon kannelurás tálak, fenyőágmintás és bordadíszes edények, bögrék stb.⁶⁶

53. *Táska* (Somogy m.): Müller R. belső oldalán kannelurás tál törödéket gyűjtött.⁶⁷

54. *Pamuk-Laskapuszta* (Somogy m.): Berdár Józsefné 1954-ben halszákamintás oldaltörödéket és egyéb péceli cserepeket ajándékozott a kaposvári múzeumnak.⁶⁸

55. *Balatonlelle* (Somogy m.): Müller R. halszákamintás oldaltörödéket gyűjtött.⁶⁹

56. *Látrány* (Somogy m.): A keszthelyi múzeumban közelebről ismeretlen lelőhelyű halszákamintás cserepeket,

vállán benyomkodott bordával és szalagfüle két oldalán lapos bütyökkel díszített oldaltörödéket, továbbá kétsoros bordával ellátott szalagfüles törödéket őriznek (2. kép 13–16.).⁷⁰

57. *Tab-Dunatáj* (Somogy m.): Draveczky B. a badeni kultúra későbbi szakaszára jellemző cserepekkel együtt pereme alatt kétsoros bordával díszített fazék törödéket és zeg-zugvonalas oldaltörödéket,⁷¹ Kocztur É. pedig vállán körbefutó, kannelurászerű besímitásokkal, ez alatt két lapos bütyökkel és zegzug vonalas becarcolásokkal díszített, széles, szalagfüles edény két törödéket gyűjtötte.⁷²

59. *Som-Daránypuszta* (Somogy m.): Patay Pál leletmentése során a csoport településére utaló leletek kerültek elő.⁷³

60. *Felsőnyék-Csikóhegy* (Tolna m.): A badeni kultúra későbbi szakaszára jellemző cserepekkel együtt háromsoros, újjbenyomkodásokkal tagolt bordás oldaltörödéke is került elő.⁷⁴

61. *Karád-Berencse* (Somogy m.): Draveczky B. pereme alatt két sorban elhelyezkedő bebökdösött pontokkal díszített fazéktörödéket és vállán háromsoros bordával díszített cserepet gyűjtött.⁷⁵

62. *Andocs-Nagytoldipuszta* (Somogy m.): A badeni kultúra telepén Draveczky B. által végzett ásások nyomórést bolezási típusú leletanyagot eredményeztek.⁷⁶

63. *Tamási-Gonozd* (Tolna m.): Belső oldalán kannelurás tálak, bordadíszes, érdes felületű edények oldaltörödékei (5. kép 10–17.).⁷⁷

64. *Pincehely-Bogarasi dűlő* (Tolna m.): Belső oldalán kannelurás tál törödéke.⁷⁸

65. *Pincehely-Görbő-Lelenc*: Két soros bordával és zeg-zug mintával díszített cserepek (7. kép 14–15.).⁷⁹

66. *Tolnanémedi-Úrbéres földek* (Tolna m.): Halszákamintás oldaltörödékek.⁸⁰

67. *Tolnanémedi-Szentpéteri őrház*: Kannelurás, alagútfüles bögre törödéke.⁸¹

68. *Simontornya* (Tolna m.): A szekszárdi múzeumban vállán kétsoros bordával, ez alatt zeg-zug vonalakkal díszített, valamint zeg-zug vonalas oldaltörödéket őriznek.⁸²

69. *Koppányszántó-Rendeserdő* (Tolna m.): Fazéktörödékek több soros bordával, alagútfüles bögretörödéke, oldaltörödéke vízszintesen körbefutó bordákkal, zeg-zug vonallal és lapos bütyökkel díszítve (5. kép 1–9.).⁸³

70. *Koppányszántó-Csád*: Peremén háromsoros bordával díszített fazéktörödéke.⁸⁴

71. *Koppányszántó-Timárvölgy*: Kihajló peremű tál törödéke bütyökkel, pereme felőli részen simított, máshol érdes felületű. Mély tál törödéke, kissé behúzott, megduzzadt peremmel, kannelurás bögre és bordadíszes fazék törödéke (4. kép 17–20.).⁸⁵

72. *Nagykónyi-Okrád* (Tolna m.): Nagyméretű edény oldaltörödéke, két vízszintes bordával, alatta zegzugos becarcolt vonalakkal.⁸⁶

73. *Nagykónyi-Dózsa Gy. u.*: Halszákamintás oldaltörödéke és háromsoros bordával díszített fazéktörödéke.⁸⁷

74. *Pári-Kenderföld* (Tolna m.): Fazéktörödéke kétsoros bordával, fenyőágmintás oldaltörödéke.⁸⁸

75. *Pári-Úrgehegy* (Erdhaseberg): Többzori terepbejárás eredményeként kannelurás táltörödékek, halszákamintás oldaltörödékek, kannelurás és alagútfüles bögretörödékek, fazéktörödékek kerültek elő (6. kép 1–13., 7. kép 1–13.).⁸⁹

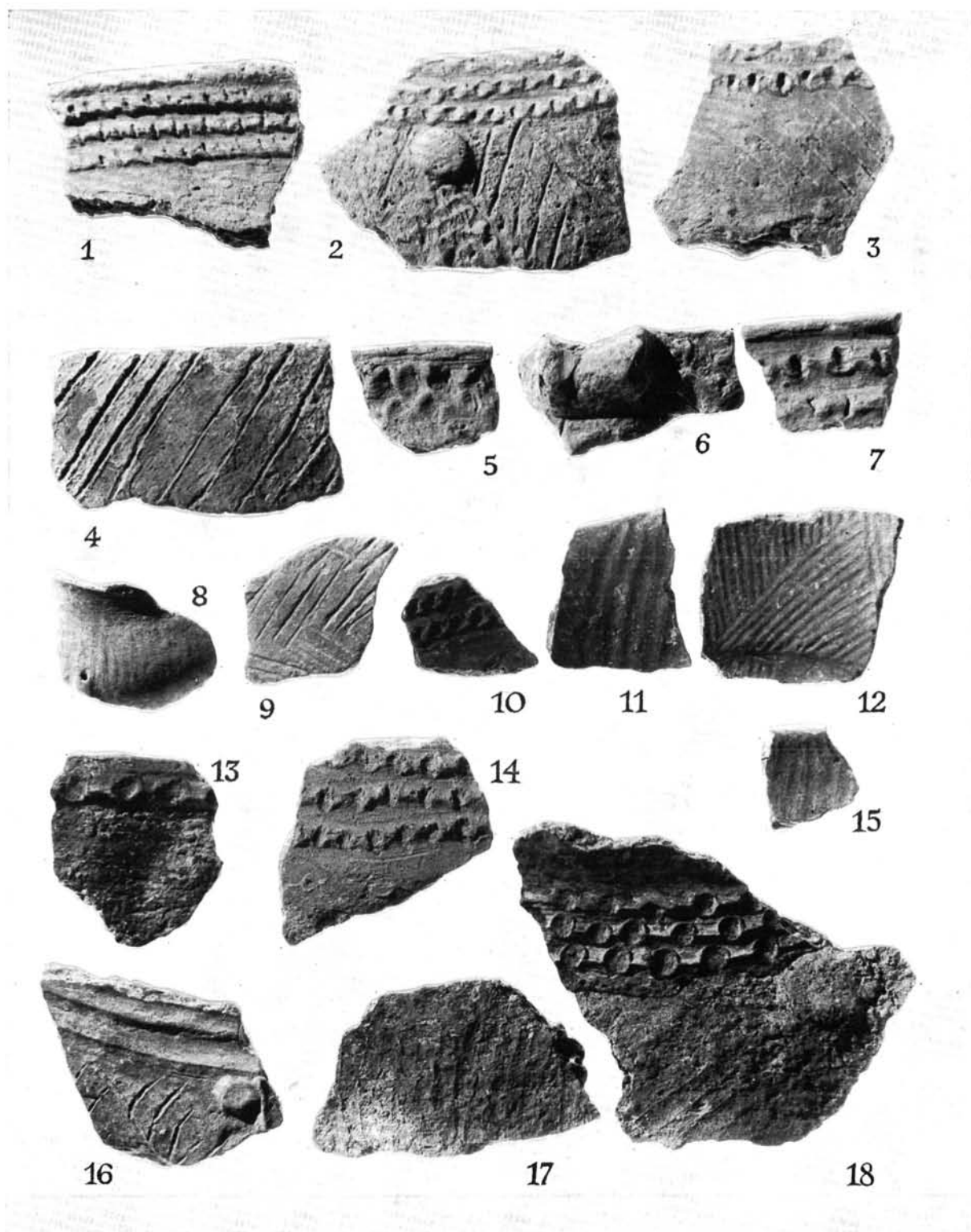
76. *Szakály-Almási dűlő* (Tolna m.): Két, ill. háromsoros bordával díszített fazéktörödékek.⁹⁰

77. *Sárszentlőrinc-Uzd* (Tolna m.): Zeg-zug vonalas becarcolással díszített oldaltörödéke.⁹¹

78. *Ráksi-Felsőhegy* (Somogy m.): Kocztur É. terepbejárása nyomott gömbtestű, kannelurás bögretörödéket, fazéktörödéket, fenyőágmintás cserepet és félbetörött orsógombot eredményezett.⁹²

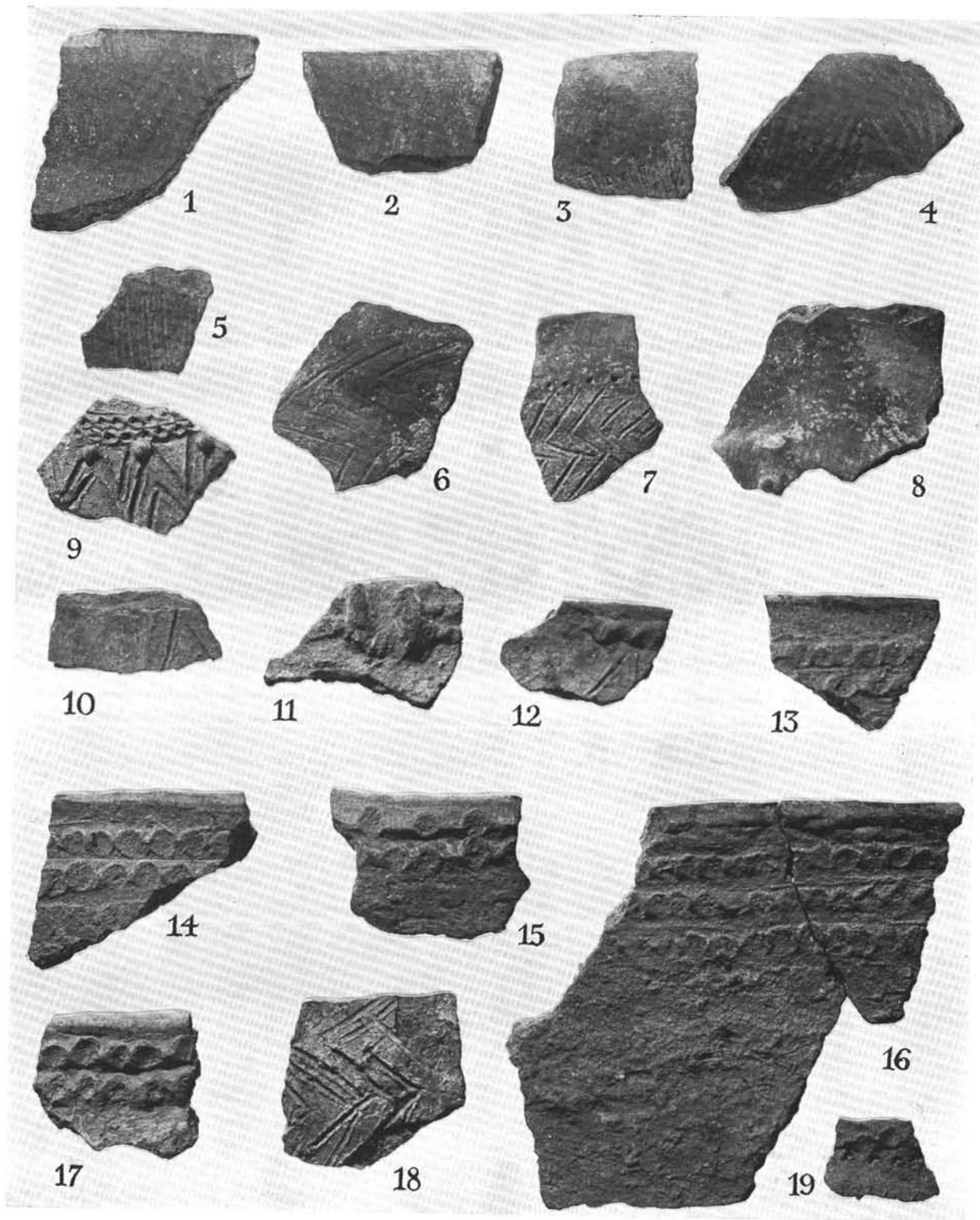
79. *Taszár* (Somogy m.): Közelebről ismeretlen lelőhelyről egyéb badeni cserepek között vállán körbefutó besímitással díszített edény törödéket őrzik a kaposvári múzeumban.⁹³

80. *Dombóvár II. sz. téglagyár* (Tolna m.): A régebről ismert péceli lelőhelyen Pusztai R. további leleteket gyűjtött, ezekből pereme alatt háromsoros bordával ellátott fazék törödéke, függőleges bordával és zeg-zug vonalakkal díszít-

5. 1—9. Koppányszántó-Rendeserdő, 10—17. Tamási-Gonozd.
5. 1—9. Koppányszántó-Rendeserdő, 10—17. Tamási-Gonozd.

5. 1—9. Koppányszántó-Rendeserdő, 10—17. Tamási-Gonozd.
5. 1—9. Koppányszántó-Rendeserdő, 10—17. Tamási-Gonozd.

6. 1—19. Pári-Úrgehegy.
6. 1—19. Pári-Úrgehegy.

6. 1—19. Pári-Úrgehegy.
6. 1—19. Пари-Юргехель.

tett oldaltöredék sorolható a bolezási csoportba.⁹⁴ Ugyancsak ide tartozik egy alagútfüles, két kannelurás bögre és peremén bevagdosásokkal díszített fazék töredéke, zeg-zug mintás oldaltöredékek, amelyek egy 1,5 m széles, 2 m mély gödörből kerültek elő⁹⁵ (3. kép 5—11.).

81. *Dombóvár-Kapospart*: Belső oldalán kannelurás tál töredéke.⁹⁶

92. *Dombóvár-Szarvasd*: Belső oldalán kannelurás tál töredéke.⁹⁷

83. *Dombóvár-Szarvasd-Hangyálos*: Belső oldalán kannelurás tál töredéke.⁹⁸

84. *Döbrököz-Szarvasdi berek*: Több soros bordával díszített oldaltöredék.⁹⁹

85. *Szakály-Tárkány* (Tolna m.): Belső oldalán kannelurás tál-töredék, fazékperem kétsoros bordával.¹⁰⁰

86. *Csibrák* (Tolna m.): Fazékperem kétsoros bordával.¹⁰¹

87. *Duzs* (Tolna m.): Belső oldalukon kannelurás tál-töredékek, kannelurás bögrétöredékek, bordadisz és halszálkamintás, valamint bütyökdiszes töredékek¹⁰² (4. kép 1—16.).

88. *Mágozs* (Baranya m.): Herceg I. egyéb péceli cserepekkel együtt érdes felületű, pereme alatt két sorban elhelyezkedő bebökdősékekkel díszített mély tál töredékét és zeg-zug vonalas oldaltöredékeket ajándékozott a pécsi múzeumnak¹⁰³ (3. kép 12—14., 18.).

89. *Nagykozár-Zamajur* (Baranya m.): Kiss A. többek között zeg-zug vonallal és két sorban elhelyezkedő bebökdősékekkel díszített oldaltöredéket gyűjtött.¹⁰⁴

90. *Nagypall* (Baranya m.): Közelebbről ismeretlen lelőhelyről származó zeg-zug vonalas oldaltöredékeket őriznek a pécsi múzeumban.¹⁰⁵

91. *Szajk-Téglagyár* (Baranya m.): Dombay J. körbefutó benyomkodott mintával és zeg-zug vonalakkal díszített tál-töredékeket és kannelurás, alagútfüles bögrétöredéket gyűjtött¹⁰⁶ (3. kép 15—17.).

92. *Baranya megye*: Banner J. egy kannelurás, alagútfüles bögre töredékét közli.¹⁰⁷

93. *Üllő* (Pest m.): Kannelurás oldaltöredékek és háromsoros bordával díszített fazékperem sorolható a csoportba.¹⁰⁸

94. *Tamási-Vágóhid* (Tolna m.): 1967 nyarán épületalapozásból előkerült, belső oldalán kannelurás, külső oldalán párhuzamos vonalakkal díszített tál töredékeit sikerült összegyűjteni.¹⁰⁹

95. *Szentes* (Csongrád m.): Fenyőágmintás füles bögre töredéke.¹¹⁰

96. *Deszk A* (Csongrád m.): Halszálkamintás cserepek.¹¹¹

97. *Levelek* (Szabolcs-Szatmár m.): Zeg-zug mintás oldaltöredék.¹¹²

98. *Szabolcs megye*: Függőleges sávban zeg-zug mintával díszített bordás oldaltöredékek.¹¹³

99. *Bősárkány-Mestertag* (Győr-Sopron m.): Alagútfüles kannelurás bögre és háromsoros bordával díszített fazék töredékét őrzik innen a győri múzeumban.¹¹⁴

100. *Sárpilis* (Tolna m.): Az állami gazdaság területéről kannelurás tál és zeg-zug vonalas edények töredéke került a szekszárdi múzeumba.¹¹⁵

A felsorolt leletek döntő többsége cserepekből áll, ezért az edényformák megállapítása sok esetben nehézségekbe ütközik. Ennek ellenére a főbb típusok — a szlovákiai leleteket is figyelembe véve — már most is körülhatárolhatók.

Az általunk összegyűjtött leletanyagban igen gyakoriak a *belső oldalukon kannelurás tálak* töredékei. Egy vagy több példányban megtaláljuk Süttő (1. kép 5., 7—9., 16.) Berhida-Kiskovácsi szőlők, Berhida-Szenyeshegy, Dörögicse, Küngös, Nagyvázsony-Szérúskerti dűlő,¹¹⁶ Veszprém-Nyúlkertek,¹¹⁷ Pincehely-Bogaras, Pári-Úrgehegy (6. kép 1—2.), Tamási-Gonozd (5. kép 11—12.), Duzs (4. kép 5—6.), Szakály-Tárkány, Dombóvár-

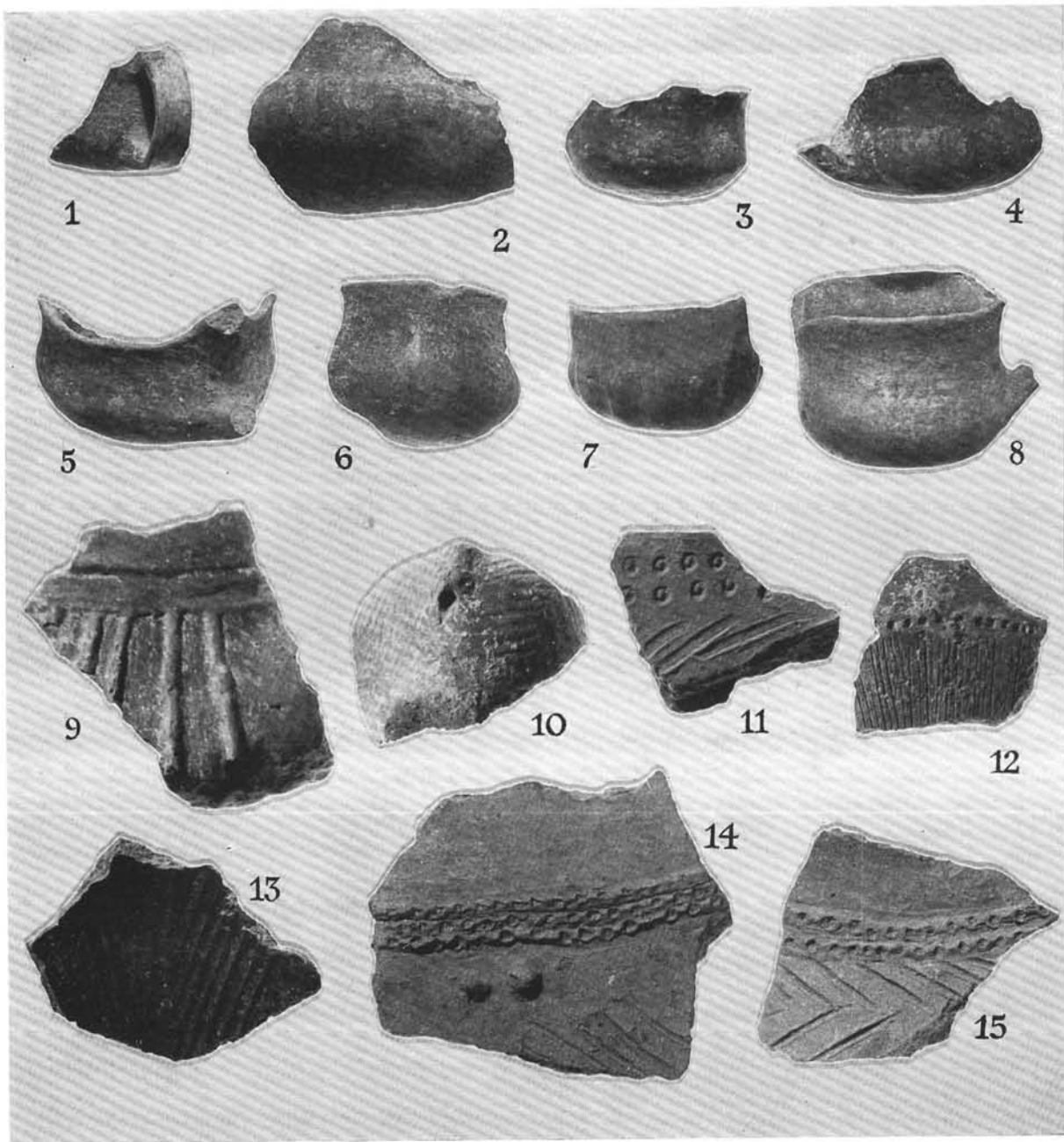
Szarvasd stb. lelőhelyeken. Fenti töredékek a fonyódi temető fordított csonkakúpos testű, tölcseres nyakú, belső oldalán szintén kannelurás tál típusához hasonló példányokból származnak. A tálak külső oldala néha díszítetlen, máskor a vállon körbefutó bevagdosásokból (Duzs, 4. kép 4.) vagy pontokból kialakított mintát találunk. Gyakoriak a hasukon halszálkamintával díszített példányok. Utóbbiak a belső oldalukon díszítetlen hasonló tálakból származó töredékeken is előfordulnak (Pári 6. kép 7—8., Tihany: 2. kép 12., Szajk: 3. kép 16—17 Szajk: 3. kép 16—17.). Ez a tál típus terjedt el leginkább a délnyugatszlovákiai lelőhelyeken is.¹¹⁸

Egy bolezási lelőhelyű lapos tál belső oldalán kannelurával, külső oldalán párhuzamos vonalakkal díszített töredékéhez hasonló találtunk Tamási-Gonozdon (5. kép 15.), ugyanilyen, de kannelura nélküli töredéket Duzson (4. kép 14.), Páriban (6. kép 5.), és Süttőn (1. kép 13—14.).

DNy-Szlovákiában a gyakori típusok közé tartoznak a *kettős kúpos, lekerekített törésvonalú tálak* töredékei is.¹¹⁹ Hasonló töredéket a Dunántúlról csak Süttőről (1. kép 10—11.) és Koppányszántóról (4. kép 18.) ismerünk.¹²⁰ Utóbbinak felső része fényesre simított, alsó felét pedig érdesen hagyták. Ugyanerről a lelőhelyről származik egy hasonló felületű lapos tál töredéke (4. kép 17.). A lengyeli kultúrában szokásos talpcsöves tál formájára emlékeztető példányt a simított és az érdes felület határán egy bütyök díszíti. A Nitriansky-Hradok-i különböző típusú tálakon gyakori bütykös díszítés a dunántúli példányokról általában hiányzik.

A következő gyakori típust a *fazékok* alkotják, amelyeket a perem alatt elhelyezkedő kettős vagy hármass, ujjbenyomkodással vagy bevagdosással tagolt bordasor jellemel. Előfordulnak az egysoros bordával díszített példányok is (pl. Koppányszántó: (4. kép 20. k.). Ez a típus azonban a klasszikus badeniben is igen nagy számban megtalálható, ezért a hiteles megfigyelés nélkül előkerült példányokat nem sorolhatjuk csoportunkba. A bordasorokat néha ujjbenyomkodásokból vagy bebökdősékekből kialakított sorok helyettesítik (Berhida-Szenyeshegy,¹²¹ Veszprém-Nyúlkertek,¹²² Karád-Berencse stb.). Az egész edények közül a borda alatt díszítetlen sághegyi példányt¹²³ említjük meg. Kisebb-nagyobb fazékokból származó töredékeket csaknem minden lelőhelyen találunk: Csákvár,¹²⁴ Keszthely-Apátdomb,¹²⁵ Kékkút, Üllő,¹²⁶ Felsőnyék-Csikóhegy alja, Süttő (1. kép 1., 3., 19—21.), Koppányszántó-Csád, Pári-Úrgehegy (6. kép 11—16., 18—19.), Dombóvár (3. kép 11.), Felsőörs-Vakolai dűlő, Örvényes, Szentkirályszabadja-Szobahely,¹²⁷ Veszprém-Nyúlkertek¹²⁸ stb.

A fazékok pereme alatt néha fülformát utánozó bütyökfogantyút találunk Pári: (6. kép 11.). Peremből kiinduló füle volt egy süttői töredéknek (1. kép 1.). A perem alatt elhelyezkedő, függőleges átfúrású kisoroszi fazéktöredék fülének párhuzamát Bešenovról közli V. Němejcová-Pavúková.¹²⁹ A függőleges átfúrású fület megtaláljuk a celldömölki, egyébként eltérő felépítésű fazékon is.¹³⁰ Végezetül hasonló füle van egy süttői gömbszeletalakú tál töredékének is (1. kép 23.). A fazékok testét néha halszálkaminta díszíti (pl. Rábapordány).¹³¹

7. 1—13. Pári-Úrgehegy, 14—15. Pincehely-Görbő-Lelenc.
7. 1—13. Pári-Úrgehegy, 14—15. Pincehely-Görbő-Lelenc.

7. 1—13. Pári-Úrgehegy, 14—15. Pincehely-Görbő-Lelenc.
7. 1—13. Пáри-Юргехель, 14—15. Пинцехель-Гёрбё-Леленц.

Hasonló díszítésű oldaltöredékek nagy része is fazékból származhatik. Szlovákiában gyakori a borda alatt elhelyezkedő bütykös díszítés. A biztosan fazekakból származó dunántúli töredékeken ez hiányzik.

Minden bizonnyal területünkön is megvan a V. Nemejcová-Pavúková által a D-típusba sorolt edényforma, amelyet a kettős kúpos vagy gömbalakú testen ülő behúzott nyak és kissé kihajló perem jellemez.¹³² Talán

ebbe a típusba sorolhatunk egy küngösi,¹³³ Keszthely-apátdombi (2. kép 4.) és káptalantóti (2. kép 5.) töredéket. Több Tolna-megyei lelőhelyről ismerünk olyan töredékeket, amelyeket a vállon körbefutó két-háromsoros, ujjbenyomkodásokkal tagolt borda, ez alatt pedig zeg-zug mintás bekarcolás és lapos kerek bütykök díszítenek (Koppányszántó-Rendeserdő: 5. kép 2., Pincehely-Görbő: 6. kép 14—15.). A lapos kerek bütykök

Nitriansky-Hradokon egyaránt előfordulnak a D-típusba sorolt cserepeken¹³⁴ és a fazéktöredékeken.¹³⁵ A hasonló dunántúli töredékek is e két típus valamelyikébe tartoznak, töredékes mivoltuk miatt típusba sorolásuk az esetek többségében nem végezhető el.

A bögrék között általánosak az alacsony, nyomott gömbtestű, rövid hengeres vagy csonkakúpos nyakú, néha ívelten kihajló peremű példányok. Testüket rendszerint függőleges, néha elnagyolt kannelura díszíti (Balatonkenese-Akarattya: 2. kép 10., Pári-Úrgehegy: 7. kép 1—8., Ráksi). Hasonló felépítésű, bár karcsúbb bögrékből származó töredék került elő Balatonkenese-Akarattyan (2. kép 9.) és Duzson (4. kép 8.). A bögrék öblét és peremét, a szlovákiai hasonló típusoknak megfelelően általában szalagfüllel kötötték össze. Ritkábbak a körátmetszetű fülek. Ezek között különösen érdekes a névadó lelőhelyen előkerült horizontális tagolású fül,¹³⁶ amelynek pontos párhuzamát Veszprém-Nyúlkertek lelőhelyen találtuk meg.¹³⁷

A fenti típusokat a boherázi csoporttal foglalkozó kutatók egyöntetűen a boherázi csoportba sorolják. Az alább tárgyalt típusok esetében megoszlanak a vélemények. E. Neustupný szerint a Jevišovice CIfokozatot a függőleges kannelurával vagy bekarcolással díszített bögrék és korsók jellemzik,¹³⁸ az alagútfül csak a fonyódi fokozatban lép fel.¹³⁹ Ezzel szemben a Nitriansky-Hradok-i telepen több példányban megtaláljuk az alagútfüles töredékeket is.¹⁴⁰ A Nitriansky-Hradok-i alagútfüles példányokon kizárólag függőleges kannelurát látunk, Boherázról azonban olyan töredéket ismerünk, amelyen a kannelura a Sopron-burgstalli bögre díszítéshez hasonlóan helyezkedik el,¹⁴¹ habár hiányzik róla az alagútfül felett emelkedő függőleges borda. Véleményünk szerint az alagútfüles bögre jelentkezése nem jelent időrendi különbséget, a boherázi csoport jellemző sajátossága, ezért lelőhelykataszterünkbe felvettük az ilyen tárgyat tartalmazó leletegyütteseket is. Ezek között az ismeretlen Baranya megyei lelőhelyet,¹⁴² Keszthely-Apátdombot (2. kép 2.), Koppányszántó-Rendeserdőt (5. kép 8.), Pári-Úrgehegyet (6. kép 9.), Veszprém-Nyúlkerteket,¹⁴³ Balatonkenese-Akarattyt, Dombóvár-Téglagyárat (3. kép 5.) és Szajk-Téglagyárat (3. kép 15.) említhetjük meg.

Ritka típust képvisel a gömbszelet alakú, igen rövid hengeres nyakú, kannelurás díszítésű bögre, amelynek egy-egy töredéke Süttön (1. kép 23.) és Koppányszántó-Tímárvölgyben (4. kép 19.) került elő. D. Berciu hasonló töredéket közöl Cernavodáról (Románia).¹⁴⁴

Végezetül két edénytípussal szeretnénk foglalkozni. Az egyikbe a kettős kúpos testű, nyak nélküli vagy rövid összeszűkülő nyakú nagyobb méretű edények tartoznak.¹⁴⁵ Az edény öblén vízszintes átfűrésű fülek vannak. Az edény felső részét halszálkás minta borítja. A másik típus egy hosszabb csonkakúpos alsó részből és zömökebb, ívelt felső részből és ezen ülő hosszabb-rövidebb hengeres vagy kissé ívelten hajló nyakból épül fel. Ezek az edények mindig fül nélküliek, díszítésüket a válon körbefutó több soros ujbenyomkodásos vagy bebökdöséses bordasor vagy a bordasor helyett besímtott vonalak és az edény öbléig lenyúló párhuzamos

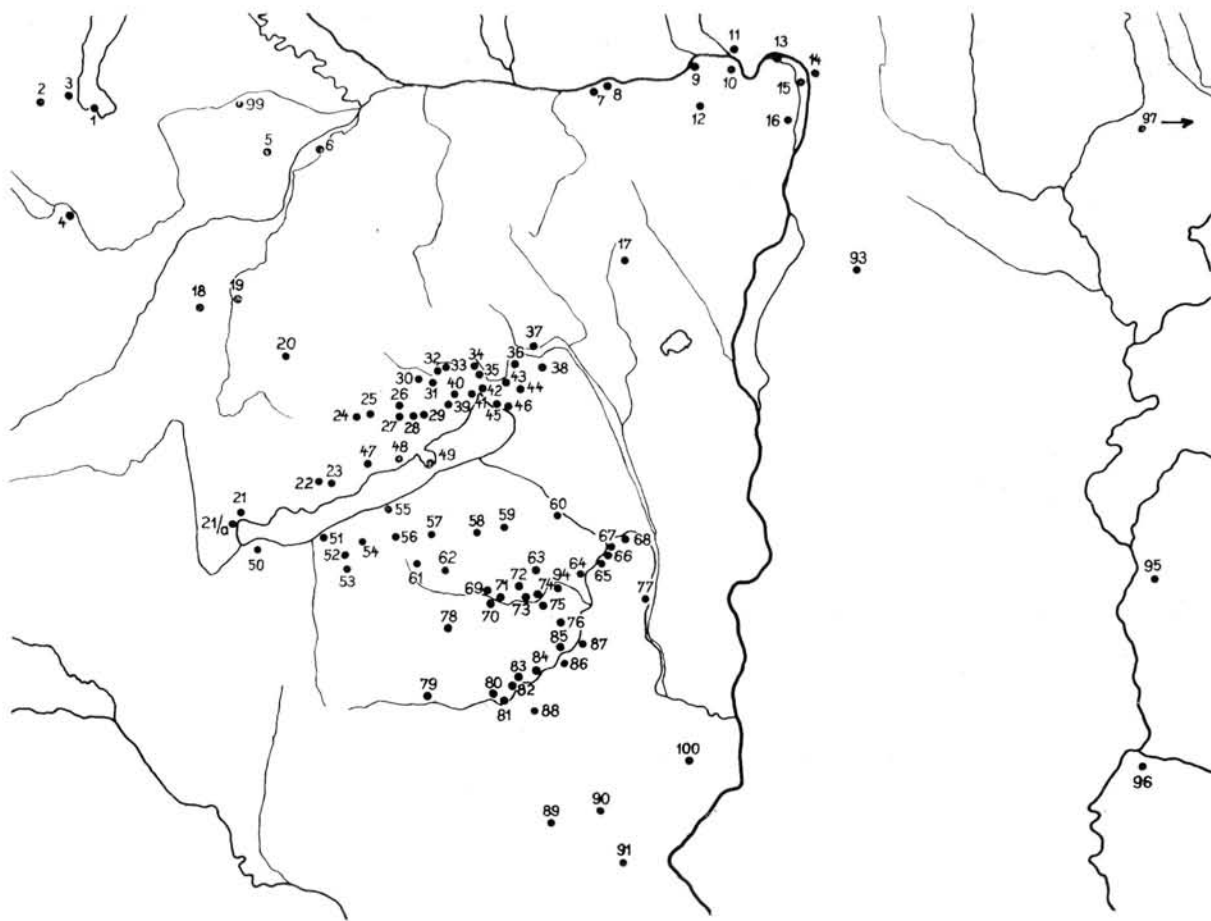
bordák alkotják. A bordák közötti sávot váltakozva üresen hagyták vagy zeg-zug vonalakkal díszítették. Az üresen hagyott sávokat néha besímtott mintával látták el. Az utóbbi típusból néhány egész edényt is ismerünk: Fonyód,¹⁴⁶ Neusiedl (Burgenland).¹⁴⁷ Jóval nagyobb a száma azoknak a töredékeknek, amelyek biztosan ilyen típusú edényből származnak: Balatonkenese,¹⁴⁸ Simontornya,¹⁴⁹ Sárszentlőrinc-Uzd,¹⁵⁰ Szob-Homokdűlő,¹⁵¹ Szabolcs megye,¹⁵² Veszprém-Nyúlkertek,¹⁵³ Esztergom-Szentgyörgymező, Külsővat-Bánhalma, Som-Daránypuszta stb. Előfordul, hogy a bordasor alatti rész díszítetlenül marad, a díszítést ilyenkor rendszerint a rücskös felület helyettesíti: Sághegy,¹⁵⁴ Tamási-Gonozd (5. kép 17.). A két edénytípust E. Neustupný egy típusba sorolja, a formai és díszítésbeli különbségeket időbeli különbségként értékeli. Az általunk egyik típusba sorolt edényeket a badeni kultúra első fokozatába, a fonyódi, neusiedli edényeket pedig a második fokozatba helyezi.¹⁵⁵

A fonyódi urnasírokban talált, belső oldalukon kannelurás tálak, a halszálkamintás díszítés, az alagútfüles kannelurás korsó és a bögreformák jó része a boherázi csoporthoz kapcsolódik. Az alulnézetben csillagmintás díszítésű tál, pontsorok és bekarcolt vonalak kombinációjából kialakított minta, kannelura nélküli tálka stb. már az úgynevezett klasszikus badeni kultúra felé mutatnak.¹⁵⁶ A plasztikus díszítésű amfora a neusiedli lelőhelyen is belső oldalán kannelurás tálakkal és a boherázi csoport bögréihez hasonló bögrékkel együtt került elő.¹⁵⁷ Mindkét lelőhely anyaga valóban a boherázi csoport és a klasszikus badeni kultúra között áll. Jelenlegi tudásunk mellett úgy tűnik azonban, hogy a boherázi csoportra jellemző formai és díszítési sajátosságok szerepe a jelentősebb, ezért az ilyen amforatípusokat, illetve az ilyenek töredékeit tartalmazó leletegyütteseket is a boherázi csoportba soroljuk.

A fonyódihoz hasonló amforatípus a csoport eddig ismert legnagyobb lelőhelyén hiányzik, viszont több, sajnos csak felszíni leletekből ismert lelőhelyen jellegzetes boherázi típusú leletanyaggal együtt jelentkezik. A boherázi csoport elterjedési területén kívül nem találkoztunk vele. Tovább fejlődött, de már a boherázi csoportra jellemző plasztikus bordák és zeg-zugvonalas díszítés nélküli változatait¹⁵⁸ is inkább a boherázi csoport elterjedési területén belül fekvő lelőhelyekről ismerjük. A fonyódi típusú és egyéb boherázi amforák közötti tipológiai különbségek valószínűen időrendi különbséget is jeleznek, a kérdés megoldása a boherázi csoport belső tagolásával kapcsolatos vizsgálatok feladata.

A tipológiai elemzés során bemutatott formák: tálak, fazekak, bögrék, nagyméretű edények megtalálhatók a badeni kultúra klasszikus típusait tartalmazó leletegyüttesekben is. Ezek a típusok azonban többé-kevésbé megváltozott formában jelentkeznek, a kettős kúpos tálak, halbarkák, magasfülű mericék stb. mellett számarányukat és jelentőségüket tekintve is háttérbe szorultak.

Különösen jelentős különbségeket találunk a díszítés területén. A boherázi típusú edényeken alkalmazott halszálkaminta, többsoros, ujbenyomkodásokkal tagolt

8. Leőhelytérkép.
8. Fundstättenkarte.

8. Plan de sites.
8. Карта археологического объекта.

bordák, lapos bütyök, a tálak belső oldalát díszítő kanelura a badeni kultúra többi csoportjában teljes egészében hiányzik. Ezzel szemben a bolerázi lelőhelyeken ismeretlen a benyomkodott pontsorok és párhuzamosan vagy hálósan bekarcolt vonalak kombinációjából kialakított díszítés, amely annyira jellemző a kultúra többi csoportjára. Az eltérő típusú és díszítésű leletanyag tehát a badeni kultúra külön csoportjaként értékelhető.

A bolerázi csoport nemcsak tipológiai alapon választható külön a badeni kultúra többi csoportjaitól. A bolerázi típusú leletanyagot gyakran önálló telepen találjuk meg, így Nitriansky-Hradokon hiányoznak a kultúra „klasszikus” típusait tartalmazó objektumok. Hazánkban sajnos többnyire csak felszíni megfigyelésekre vagyunk utalva. Tamási-Gonozd, Pincehely-Lelenc, Koppányszántó-Rendeserdő, Duzs stb. lelőhelyeken a bőséges bolerázi leletanyagon kívül más badeni leletet nem találtunk. A süttöi lelőhelyen végzett kisebb ásatás is csak bolerázi leletanyagot szolgáltató gödröket eredményezett. Gyakoriak a bolerázi és egyéb típusokat

együttesen tartalmazó lelőhelyek. Ezeknél a felszíni gyűjtés következtében nem dönthető el, hogy a bolerázi leletek külön objektumokból származnak-e vagy egyazon gödörből. Az előbbi lehetőségre többek között a dombóvári téglagyár szolgáltató példát, ahol a bolerázi cserépek zárt gödörben feküdtek. A veszprémi Nyúlkeretnél megfigyelhetjük, hogy az egy lelőhelyen előforduló kétfajta leletanyag mindig különálló hamus, paticsos foltokban helyezkedett el. A második lehetőséget viszont a fertőrákosi lelőhely támasztja alá.¹⁵⁰

A bolerázi csoport elterjedési területét a korábbi kutatások leletanyaghiányában nem tisztázhatták. A bolerázi csoport magyarországi lelőhelyeinek térképe (I. térkép) annak ellenére, hogy az egyes területek különböző mérvű átkutatottságának következtében nagy egyenlenségeket mutat, mégis jól tükrözi, hogy a bolerázi csoport elterjedési területébe hazánk is szervesen beletartozott. A lelőhelyek döntő többsége a Dunántúlon helyezkedik el. A terepbejárásokkal átkutatott területeken meglehetősen sok telepet találtunk. A Kaposvölgy

77 badeni lelőhelyéből 20 sorolható a bolerázi csoportba. A veszprémi járásban 64 lelőhelyből 27 esetben gyűjtötünk bolerázi cserepeket. Első pillantásra úgy tűnik, hogy az ország többi területén egyenletesen helyezkednek el a lelőhelyek. Figyelemre méltó azonban, hogy Szőke M. galgavölgyi, Vadász É. kalocsai járási terepbejárásain nem kerültek elő bolerázi lelőhelyek. Melis K. Szabolcs megyei, rétközi terepbejárásai szintén nem eredményeztek ilyeneket. Megjegyzendő, hogy mindhárom terepbejáró több „klasszikus” badeni lelőhelyet talált. Egyáltalán nem tekinthető véletlennek, hogy míg a Dunántúlon már korábban is került elő nagyobb lelet együttes (pl. Celldömölk-Sághegy), addig az Alföldről csupán néhány cserépből álló szórványokat vagy nagyobb telepanyagból 1—2 bolerázi jellegű cserepet ismerünk (pl. Úlló). A bolerázi csoport a Dunántúlon nagyjából és egészében a „klasszikus” badeni fokozattal azonos területet foglalt el. Vas megye Ny-i és Zala megye Ny-i, DNy-i részeit leszámítva mindenütt előfordul. (A Dunántúl Ny-i, DNy-i sarkában a badeni kultúra többi csoportjának lelőhelyei is hiányoznak.¹⁶⁰ A csoport elterjedési területének K-i határát a Duna vonala képezte. A Dunát csak a Dunakanyar és Budapest közötti szakaszon lépte át. Az Alföldön található néhány szórványos lelet az elterjedési területen kívül esik, nem a csoport önálló meglepedését jelzi.

A bolerázi csoport és a badeni kultúra többi csoportja közti különbség nem a térbeli eltéréstől fakad. A Dunántúlon és DNy-Szlovákiában, Morvaországban és Alsó-Ausztriában azonos területet elfoglaló bolerázi csoport és a „klasszikus” badeni kultúra közötti időbeli különbséget kell feltételeznünk.¹⁶¹

A bolerázi csoport kronológiai helyzetét vertikális stratigráfia nem tisztázta. V. Nemejcová-Pavúková szerint a bolerázi csoport megelőzi a klasszikus badeni kultúra csoportjait. Feltételezi, hogy a bodrogkeresztúri kultúra nemcsak a ludanicei csoporttal egykorú, hanem az ezt követő bolerázi csoporttal is.¹⁶²

A bolerázi csoport jellegzetes típusai és díszítési sajátosságai teljes egészében hiányoznak a badeni kultúra fiatalabb szakaszára keltezhető kostoláci és bosácai csoport emlékegyéből.¹⁶³

Az erős tipológiai különbségeken túlmenően, a kostoláci és bolerázi csoport terjedési területének vizsgálata is ellentmond a két csoport egyidejűségének. Igaz, hogy a Dunántúl belsejéből eddig nem ismerünk kostoláci leleteket, a Dunakanyarban és DNy-Szlovákiában viszont azonos területen találjuk meg a két csoport lelőhelyeit.¹⁶⁴

A bolerázi csoport relatív kronológiai helyzetének megvilágításához adatokat nyerhetünk a bolerázi csoport és a bodrogkeresztúri kultúra elterjedési területének összehasonlításából is. A bodrogkeresztúri kultúra a Patay P. által összegyűjtött lelőhelyek szerint a Dunától K-re eső területen terjedt el.¹⁶⁵ A bolerázi csoport ezzel szemben éppen a Dunántúlt és az ahhoz csatlakozó DNy-Szlovákiát népesítette be. A péceli kultúra korai horizontjának és a bodrogkeresztúri kultúra kései szakaszának egyidejűségét Banner J. és Kutzián I. is felvette.¹⁶⁶ Tekintve, hogy a bolerázi csoport és a bodrog-

keresztúri kultúra elterjedési területe főbb vonásaiban kiegészíti egymást, a bodrogkeresztúrival egyidős badeni fokozatként csak a bolerázi csoport jöhet számításba.

A rendelkezésünkre álló kevés adat nem teszi lehetővé, hogy olyan fontos kérdésekkel mint a bolerázi csoport eredete, a badeni kultúra későbbi csoportjaihoz való viszonyának tisztázása, a halotthamvasztás szokásának eredete stb. behatóbban foglalkozzunk. A csoportnak a tölcséres nyakú edények kultúrájából való származtatását nem lehet elfogadni.¹⁶⁷ Elveti ezt a származtatási elméletet V. Nemejcová-Pavúková is. Elsősorban azzal érvel, hogy a tölcséres nyakú edények kultúrája DNy-Szlovákiában nem volt elterjedve. A szlovákiai bolerázi leletanyag megegyezik a morvaországgal, semmi alap nincs arra, hogy a morvaországi korábbi lenne, és a csoport később terjedt volna el Szlovákiában. Ugyanez fokozottabb mértékben vonatkozik a Dunántúltra, ami még távolabb esett a tölcséres nyakú edények művelődésének elterjedési területétől. V. Nemejcová-Pavúková szerint a bolerázi csoport szlovákiai, ludanicei alapokon jött létre.¹⁶⁹ Legutóbbi munkájában a helyi alapok mellett nagy jelentőséget tulajdonít a Gorodszk-Uzatovo, Cernavoda, Ezero csoportok hatásának.¹⁷⁰

A Dunántúlon a bolerázi csoport a ludanicei és a balatoni csoport területét foglalja el. A ludanicei csoport elterjedési területébe ÉK-Dunántúl is beletartozott.¹⁷¹ A balatoni csoport jelentősebb telepeit Kalicz N. a Balatontól DNy-ra, részben a bolerázi csoport valószínűsíthető elterjedési határán kívül tárta fel.¹⁷² A balatoni csoporthoz sorolható leletanyagot ugyanakkor a bolerázi csoport elterjedési területéről, néha bolerázi közös lelőhelyről is ismerjük. Így Hidegkúton, a bolerázi csoport lelőhelyén kettős kónikus fazék, hasonló alakú, kiöntő nyílásos edény töredéke is került elő.¹⁷³ Az Andocs-nagytoldipusztai ásatás szintén eredményezett balatoni leleteket.¹⁷⁴ 1966 nyarán Regölyben két gödröt tártunk fel, amelyekben különböző alakú bütökkel díszített kettős csonkakúpos táltöredékeket találtunk.¹⁷⁵ Hasonló táltöredékeket gyűjtöttünk egy másik regölyi lelőhelyen is.¹⁷⁶

Patay P. és Kalicz N. szerint a ludanicei csoporthoz kell sorolnunk az Északi-Középhegység lábánál, az Alföld peremén feltárt rézkori lelőhelyeket is.¹⁷⁷

A ludanicei, balatoni és bolerázi csoport elterjedési területe vizsgálatának eredményeit az alábbiakban összegezzük:

A bolerázi csoport a ludanicei csoport elterjedési területének K-i, jelentős nagyságú területét nem foglalta el, másrészt viszont elterjedési területének szintén jelentős hányada a ludanicei csoport területén kívülre esik. A csoport helyi előzményeként tehát a ludanicei csoporton kívül a balatoni csoportot is számításba kell venni. Az a körülmény, hogy a csoport a helyi előzményként számításba vehető két csoport elterjedési területével csak részben esik egybe, egyúttal a helyi előzménytől független, idegen elemek fokozottabb jelentőségét támasztja alá.

Tisztázásra váró kérdés a balatoni és bolerázi csoport viszonyának megvilágítása. Egyelőre nem ismer-

jük a balatoni csoportban fellépő kannelurázás kapcsolatát¹⁷⁸ a bolerázi tálak belső oldalán elhelyezkedő, néha hasonló mintába rendeződő kannelurázás díszítéssel (*1. kép 7., 5. kép 12.*). Valószínűnek látjuk Kalicz Nándornak azt a feltevést, hogy a balatoni csoport végső szakasza a badeni kultúra elejével (azaz a bolerázi csoporttal) is egyidős.¹⁷⁹

A bolerázi csoport hazai kutatása még a kezdeteknél tart. Éppen ezért dolgozatunk céljából nem tűzhattük ki a

csoporttal kapcsolatos problémák megoldását. A csoport emlékanyagának kiválogatásával és a lelőhelykataszter összeállításával kiindulva pontot kívántunk nyújtani a további kutatás számára. A csoport topográfiai helyzetéből levont következtetések is elsősorban a problémafelvetés igényével lépnek fel. A problémák megoldásához mindenekelőtt hiteles ásatásból származó leletanyagra van szükség.

Torma István

JEGYZETEK

- ¹ A. Točík: Zistováci výskum v Bešeňove na Slovensku. Archeologické Rozhledy III (1951). 306—307.
- ² E. F. Neustupný: Zur Entstehung der Kultur mit kannelierter Keramik. Slovenská Archeológia VII (1959). 263.
- ³ Uo. 269.
- ⁴ Uo. 272.
- ⁵ Uo. 272.
- ⁶ A. Točík: Zpráva o výskume v roku 1957—58 na Zámečku v Nitrianskom Hrádku, okr. Nové Zámky, Referáty o pracovných výsledkoch československých archeológů za rok 1959 III, Liblice 1960. 21.
- ⁷ V. Němejcová-Pavúková: Siedlung der Boleráz-Gruppe in Nitriansky Hrádok. Slovenská Archeológia XII (1964). 232—243.
- ⁸ V. Němejcová-Pavúková: Zur relativen Chronologie des Äneolithikums in Mittel- und Südosteuropa. Germania 44 (1966). 234—264.
- ⁹ Banner, J.—Kutzián, I.: Beiträge zur Chronologie der Kupferzeit des Karpatenbeckens. Acta Arch. Hung. 13 (1961). 27. Celdömölk-Sághegy vö. Banner, J.: Die Pécelér Kultur Arch. Hung. XXXV. 1956. II. t. 28., III. t. 14.
- ¹⁰ Kalicz, N.: Die Pécelér (Badener) Kultur und Anatolien. Studia Archeologica II. 1963. 72—76.
- ¹¹ Nováki Gy.: Óskori települések Fertőrákos mellett. Arrabona 8 (1966). 55.
- ¹² Széchenyi B.: Kőkori lelet a Fertő tava medrében. Bp. 1876. V. t. 13. k., a képet átvesszi: Hampel, J.: Catalogue de l'exposition préhistorique. Bp. 1876. Fig. 53.
- ¹³ Banner, J.: Die Pécelér... II. t. 1—3., E. F. Neustupný: Zur Entstehung... 6. k.
- ¹⁴ Nováki Gy.: Óskori települések... 3. k. 5—7., 5. k. 3., 12. és 5. k. 5—6.
- ¹⁵ Tomka P. szóbeli közlése.
- ¹⁶ Banner, J.: Die Pécelér... I. t. 14., E. F. Neustupný: Zur Entstehung... 269.
- ¹⁷ Gallus S.: Győr története a kőkortól a bronzkorig. Győr 1942. XVIII, t. 6—8., XV. t. 6.
- ¹⁸ Banner, J.: Die Pécelér... XIII. t. 6—7., V. Němejcová-Pavúková: Siedlung der Boleráz-Gruppe... 215.
- ¹⁹ Patek E.—Korek J. ásatása 1959. A leletanyag a Rég. Int. raktárában.
- ²⁰ Kalicz N. ásatása. Leletanyag a Rég. Int. raktárában.
- ²¹ Leletanyag a Rég. Int. raktárában.
- ²² Fettich N., ill. Horváth A. ásatási naplója a Rég. Int. Adattárában. A kézirat lezárása után a bolerázi csoport 55 hamvasztásos sírját tártuk fel a lelőhelyen.
- ²³ Banner, J.: Die Pécelér... XXXVI. t. 16., 23.
- ^{24—27} Leletek a Rég. Int. raktárában.
- ²⁸ Kelcmen Márta közlése.
- ²⁹ Banner, J.: Die Pécelér... XX. t. 22., 25.
- ³⁰ Uo. II. t. 19., 23—25., III. t. 1., 6—9., 12., 14.
- ³¹ VBM 63.455.5., ill. leltározatlan.
- ³² Tüskevári Múzeum, 62.12.25.
- ³³ Banner, J.: Die Pécelér... VIII. t. 13., 31.
- ³⁴ Keszthely, Balatoni Múzeum. Ltsz. 65.371.1.
- ³⁵ Bakay K.—Kalicz N.—Sági K.: Veszprém megye régészeti topográfiája. 1. A keszthelyi és tapolcai járás. 1966. 73. o. 20/2. lelőhely. Keszthely, Balatoni Múzeum. Ltsz.: 65.233.1.
- ³⁶ Bakay K.—Kalicz N.—Sági K.: Veszprém megye... 97. 22/3. lelőhely.
- ³⁷ Éri I.—Kelemen M.—Németh P.—Torma I.: Veszprém megye régészeti topográfiája. 2. A veszprémi járás. 1969. 33/33. lelőhely, 33. kép.
- ³⁸ Uo. 33/22. lelőhely.
- ³⁹ Uo. 46/9. lelőhely.
- ⁴⁰ Uo. 46/12. lelőhely.
- ⁴¹ Uo. 24/3. lelőhely, IV. t. 2.
- ⁴² Uo. 24/7—8. lelőhely, IV. t. 18.
- ⁴³ Uo. 51/60. lelőhely, IV. t. 4., 6—7., 9—10., 13—17., 19—20., 22.
- ⁴⁴ Uo. 51/52. lelőhely.
- ⁴⁵ Uo. 51/21. lelőhely, IV. t. 1., 8.
- ⁴⁶ Uo. 25/7. lelőhely.
- ⁴⁷ Uo. 42/4. lelőhely.
- ⁴⁸ Uo. 42/6. lelőhely.
- ⁴⁹ Uo. 14/21. lelőhely.
- ⁵⁰ Uo. 49/32. lelőhely.
- ⁵¹ Uo. 36/9. lelőhely.
- ⁵² Uo. 19/5. lelőhely.
- ⁵³ Uo. 44/7. lelőhely, IV. t. 12.
- ⁵⁴ Uo. 7/4. lelőhely.
- ⁵⁵ Uo. 7/4. lelőhely.
- ⁵⁶ Uo. 14/10. lelőhely.
- ⁵⁷ Uo. 28/1. lelőhely, IV. t. 3.
- ⁵⁸ Uo. 8/6. lelőhely.
- ⁵⁹ Banner, J.: Die Pécelér... X. t., ill. IX. t. 36—37.
- ⁶⁰ Éri I.—Kelemen M.—Németh P.—Torma I.: Veszprém megye... 8/11. lelőhely.
- ⁶¹ Uo. 18/6. lelőhely.
- ⁶² Uo. 35/3. lelőhely, IV. t. 21.
- ⁶³ Uo. 45/16. lelőhely.
- ⁶⁴ Ideiglenesen a Rég. Int. raktárában.
- ⁶⁵ Banner, J.: Die Pécelér... X. t. 6.
- ⁶⁶ Uo. XI—XII. t.
- ⁶⁷ A Rég. Int. raktárában.
- ⁶⁸ Kaposvár, Rippl-Rónai Múzeum. Ltsz. 38525.
- ⁶⁹ A Rég. Int. raktárában.
- ⁷⁰ Keszthely, Balatoni Múzeum. Ltsz. 65.396. 1—2., 5—6.
- ⁷¹ Kaposvár, Rippl-Rónai Múzeum. Ltsz. 61.342. 1., 61.337. 1.
- ⁷² Rég. Int. raktárában.
- ⁷³ Kaposvár, Rippl-Rónai Múzeum. Ltsz. 61.201.1., 61.202.1., 61.212.1., 61.215.1., 61.233.1.
- ⁷⁴ Torma I.: A Koppány- és Kaposvölgyi őskori települései. Egyetemi szakdolgozat, 1964. Kézirat 2. sz. lelőhely.
- ⁷⁵ Kaposvár, Rippl-Rónai Múzeum. Ltsz. 63.61.1., 62.63.1.
- ⁷⁶ Draveczky B. szíves szóbeli közlése, leletanyag a kaposvári múzeumban.
- ⁷⁷ Torma I.: A Koppány- és... 20. lelőhely.
- ⁷⁸ Uo. 17. lelőhely.
- ⁷⁹ Uo. 10. lelőhely.
- ⁸⁰ Uo. 18. lelőhely.
- ⁸¹ Uo. 5. lelőhely.
- ⁸² Banner, J.: Die Pécelér... XXIII. t. 24—26.
- ⁸³ Torma I.: A Koppány- és... 25. lelőhely.
- ⁸⁴ Uo. 26. lelőhely.
- ⁸⁵ Uo. 27. lelőhely.
- ⁸⁶ Uo. 36. lelőhely.
- ⁸⁷ Uo. 37. lelőhely.
- ⁸⁸ Uo. 41. lelőhely.
- ⁸⁹ Uo. 40. lelőhely.
- ⁹⁰ Uo. 52. lelőhely.
- ⁹¹ Banner, J.: Die Pécelér... XXIII. t. 29.
- ⁹² A Régészeti Intézet raktárában.
- ⁹³ Kaposvár, Rippl-Rónai Múzeum. Ltsz. 9072.
- ⁹⁴ Kaposvár, Rippl-Rónai Múzeum. Ltsz. 54.303.1., 302.1.
- ⁹⁵ Uo. Ltsz. 54.269.1—8.
- ⁹⁶ Torma I. gyűjtése 1964. nov.-ben.
- ⁹⁷ Torma I.: A Koppány- és... 73. lelőhely.
- ⁹⁸ Uo. 74. lelőhely.
- ⁹⁹ Uo. 69. lelőhely.
- ¹⁰⁰ Uo. 58. lelőhely.
- ¹⁰¹ Uo. 65. lelőhely.
- ¹⁰² Uo. 68. lelőhely.
- ¹⁰³ Pécs, J. Pannonius Múzeum. Ltsz. 54.70.1., 54.57.1., 54.74.1.
- ¹⁰⁴ Uo. Ltsz. Ó. 63.3.9.

- 105 Uo. Ltsz. 9/1936. 10.
106 Uo. Ltsz. 58.7.1., 4. és 3.
107 Banner, J.: Die Pécel. . . XXIV. t. 12.
108 Uo. XXXII. t. 37—38., XXXIII. t. 46.
109 Szekszárd, Balogh Á. Múzeum.
110 Banner, J.: Die Pécel. . . LVIII. t. 31.
111 Uo. XLVIII. t. 30., 40., 46.
112 Uo. LXXVIII. t. 12.
113 Uo. LXXXII. t. 1., 7.
114 Győr, Xantus J. Múzeum. Ltsz. 56.16.2., 5.
115 Szekszárd, Balogh Á. Múzeum.
116 Éri I.—Kelemen M.—Németh P.—Torma I.: Veszprém megye. . . IV. t. 5.
117 Uo. IV. t. 1.
118 V. Némecsová-Pavúková: Siedlung. . . 232., Abb. 16—17. k.
119 Uo. 232. Abb. 19.
120 Vö. Uo. Abb. 19. 11.
121 Éri I.—Kelemen M.—Németh P.—Torma I.: Veszprém megye. . . IV. t. 11.
122 Uo. IV. t. 16.
123 Banner, J.: Die Pécel. . . I. t. 14.
124 Uo. XX. t. 22., 25.
125 Uo. VIII. t. 13., 31.
126 Uo. XXXIII. t. 46.
127 Éri I.—Kelemen M.—Németh P.—Torma I.: Veszprém megye. . . IV. t. 12.
128 Uo. IV. t. 10., 13—14.
129 V. Némecsová-Pavúková: Siedlung. . . Abb. 22., 11.
130 Banner, J.: Die Pécel. . . III. t. 12.
131 Uo. I. t. 14.
132 V. Némecsová-Pavúková: Siedlung. . . Abb. 27., 8. 21., 8.
133 Éri I.—Kelemen M.—Németh P.—Torma I.: Veszprém megye. . . IV. t. 3.
134 V. Némecsová-Pavúková: Siedlung. . . Abb. 21., 7., 13.
135 Uo. Abb. 22. 1., 3—5., 18.
136 Uo. Abb. 15. 2.
137 Éri I.—Kelemen M.—Németh P.—Torma I.: Veszprém megye. . . IV. t. 9.
138 E. F. Neustupný: Zur Entstehung. . . 262.
139 Uo. 272.
140 V. Némecsová-Pavúková: Siedlung. . . Abb. 15., 5—6., 10—11., 13—15. stb.
141 Uo. XXI. t. 6., ill. Banner, J.: Die Pécel. . . II. t. 1—3.
142 Banner, J.: Die Pécel. . . XXIV. t. 12.
143 Éri I.—Kelemen M.—Németh P.—Torma I.: Veszprém megye. . . IV. t. 6.
144 D. Berciu: Quelques données préliminaires concernant la civilisation de Cernavoda. Slov. Arch. XII (1964) 5. k. 5.
145 E. F. Neustupný: Zur Entstehung. . . Abb. 5., 3. (Jevišovice), Banner, J.: Die Pécel. . . III. t. 15. (Sághegy).
146 Banner, J.: Uo. XII. t. 2.
147 R. Pittioni: Urgeschichte des österreichischen Raumes, Wien 1954. Abb. 126.
148 Banner, J.: Die Pécel. . . IX. t. 36—37.
149 Uo. XXIII. t. 24—25.
150 Uo. XXIII. t. 29.
151 Uo. XXIV. t. 16., 23.
152 Uo. LXXXII. t. 7.
153 Éri I.—Kelemen M.—Németh P.—Torma I.: Veszprém megye. . . IV. t. 19—20., 22.
154 Banner, J.: Die Pécel. . . II. t. 28.
155 E. F. Neustupný: Zur Entstehung. . . Abb. 5., 3—7.
156 Banner, J.: Die Pécel. . . XII. t. 20., XI. t. 15., XI. t. 8.
157 S. Foltiny—A. Ohrenberger: Neue Funde aus dem Bezirk Neusiedl am See. Arch. Austriaca 9 (1952) I. t.
158 Vö. E. F. Neustupný: Zur Entstehung. . . Abb. 5., 8—10.
159 Nováki Gy.: Őskori települések. . . 58.
160 Vö. Banner, J.: Die Pécel. . . elterjedési térkép. A Mura melletti Letenyét sorolja csak ide, az innen származó cserepek azonban a balatoni csoportba tartoznak.
161 Vö. V. Némecsová-Pavúková: Siedlung. . . 241.
162 Uo. 237. o.
163 Vö. Banner, J.—Kutzián, I.: Beiträge. . . kostoláci leletek: I—V. t., Maria Novotná: Der Horizont von Bosáca-Kostolac im Mittleren Waagtal. MUSAICA I (1961). IX—XII., XVI—XVII. t.
164 Vö. Banner, J., J.—Kutzián, I.: Angaben zur kupferzeitlichen Chronologie des Karpatenbeckens. Światovít 23 (1960). Elterj. térkép. J. Vladár: Zur Problematik der Kosihy—Čaka-Gruppe in der Slowakei. Slov. Arch. XIV (1966). Abb. 2. elterj. térkép.
165 Patay P.: A bodrogkeresztúri kultúra temetői Rég. Füz. II. 10. 1961. elterjedési térkép. A Duna jobb partján fekvő érdi lelőhelyet később ő is elválasztja a bodrogkeresztúri kultúrától, és a ludancei csoporthoz sorolja. Vö. Patay, P.: Bodrogkeresztúr—Dudince—Ludance. MUSAICA XIV (1963) 7.
166 Banner, J.—Kutzián, I.: Beiträge. . . 31.
167 Kalicz N.: Die Pécel. . . 77.
168 V. Némecsová-Pavúková: Siedlung. . . 241.
169 Uo. 241.
170 V. Némecsová-Pavúková: Zur relativen. . .
171 Vö. Kalicz N.: Rézkori telep Tarnabodon. Arch. Ért. 93 (1966) 16
172 Keszthely, Zalavár, Letenye, Kalicz N. közlése.
173 Éri I.—Kelemen M.—Németh P.—Torma I.: Veszprém megye. . . III. t. 18., 14. Vö. Bakay K.—Kalicz N.—Sági K.: Veszprém megye. . . 5. t. 2—3.
174 Draveczyk B. közlése, leletanyag a kaposvári múzeumban.
175 Torma István ásatása, leletek a szekszárdi múzeumban. Vö. Bakay K.—Kalicz N.—Sági K.: Veszprém megye. . . 5. t. 5—6.
176 Torma I. terepbejárása, 234. lelőhely.
177 Patay, P.: Bodrogkeresztúr. . . 11—13., Kalicz N. Rézkori. . . 16—17.
178 Bakay K.—Kalicz N.—Sági K.: Veszprém megye. . . 5., 6., 3—5.
179 Kalicz, N.: A rézkori balatoni csoport Veszprém megyében. A Veszprém megyei Múzeumok Közleményei. 8 (1969)

Beiträge zur Verbreitung der Boleraz-Gruppe der Badener Kultur in Ungarn

Die in den letzten Jahren durchgeführten Forschungen lenkten die Aufmerksamkeit auf die Problematik der inneren chronologischen Folge in der Badener Kultur. Aus dem Bereich der von slowakischen ebenso wie von tschechischen Archäologen abgesonderten sog. Boleraz-Gruppe finden sich in der Fachliteratur nur einige wenige Funde vom Gebiet Ungarns verzeichnet. Die im Verlauf von Geländeerkundungen festgestellten vielen Fundstellen sowie ein Überblick über die musealen Sammlungen geben einen schlüssigen Beweis, daß auch Transdanubien organisch dem Verbreitungsgebiet der Boleraz-Gruppe angehörte.

Die entscheidende Mehrheit der in der Abhandlung erwähnten 100 Fundstellen weist auf geschlossene Niederlassungen hin. Das Fundmaterial besteht hauptsächlich aus Scherben, die in folgende augenfällige Typen gruppiert werden können:

1. Verschiedene Schüsseln mit Kannelüerverzierungen an der inneren Wandung;
2. Töpfe mit unterhalb des Randes rundherumlaufendem 2-3 reihigem, zwischendurch mit Fingereindruck unterbrochenem Gerippe. An der Seitenwandung zuweilen Zickzacklinien-Ornamente;
3. Bruchstücke von fischgrätengemusterten bauchigen Gefäßen;
4. Becher, Krüge oft mit Kannelüre-Ornamentik, dazu Band- oder Subkutanhenkel und
5. Große Amphoren mit plastischem Gerippe und Buckeln

sowie in Zickzacklinien verlaufenden, in verschiedenen Lagen angebrachten Einritzungen.

Die typologische Untersuchung des Fundmaterials läßt darauf schließen, daß die ungarländischen Typen mit jenen aus der Slowakei übereinstimmen. Problematisch ist nur die Zeitbestimmung für die Fundtypen von Fonyód. Im Hinblick auf ihre spezifische Formgebung und Ornamentik stehen diese der Boleraz-Gruppe näher als der sog. klassischen Badener Kultur, weshalb wir es auch für richtig gefunden haben, sie der ersteren zuzuordnen. Dies unter dem Vorbehalt, daß sie innerhalb der Boleraz-Gruppe eine jüngere Entwicklungsphase vertreten.

Die Boleraz-Gruppe können wir einvernehmlich mit A. Točík, E. Neustupný und V. Němejcová-Pavúková als älteste Stufe der Badener Kultur werten. Aus der Tatsache, daß — im Gegensatz zur sog. klassischen Stufe der Badener Kultur — das Gebiet der Ungarischen Tiefebene, also der Kultur von Bodrogkeresztúr, nicht in den Verbreitungsbereich der Boleraz-Gruppe gehörte, kann geschlossen werden, daß die Boleraz-Gruppe auf dem Gebiet von Transdanubien bereits zur Zeit der Kultur von Bodrogkeresztúr in Erscheinung getreten ist. Auch im Falle der Boleraz- und der Balaton-Gruppe kann an eine partielle zeitliche Übereinstimmung gedacht werden.

In Ermangelung entsprechender Daten befaßt sich diese Abhandlung nicht mit den die Boleraz-Gruppe betreffenden so wichtigen Fragen, wie Ursprung, Beerdigungsitten u. a. m.

István Torma

Contribution à l'histoire de l'extension du groupe de Boleraz de la civilisation badoise

Les recherches des dernières années ont attiré l'attention aux problèmes de la chronologie interne de la civilisation badoise. La bibliographie ne mentionne que quelques trouvailles isolées découvertes en Hongrie qui appartiennent au groupe de Boleraz, groupe défini et isolé par des chercheurs slovaques et tchèques. Les nombreux sites recelés au cours des inspections de lieux de même que les trouvailles gardées aux musées prouvent que la Transdanubie faisait partie organique du territoire où la civilisation du groupe de Boleraz pénétrait.

Les plus de cent sites dont l'article donne connaissance, se rapportent dans leur majorité à des agglomérations. Ce sont avant tout des débris de poterie qui constituent les trouvailles. En les classant, nous pouvons reconstruire leurs types les plus importants:

1. Plats différents, ordinairement ornés de cannelures du côté intérieur.
2. Pots, avec — au-dessous du rebord — trois rangs de rainures circulaires, compées par empreintes de doigt, ornés aux côtés, quelquefois de zigzags.
3. Débris de pots pensés ornés de chevrons.
4. Bols, cruches, ornés souvent de cannelures, avec anses et orillons (Subkutanhenkel).
5. Amphores de grande dimension, ornées de rainures en relief et de bosses, de zigzags gravés.

L'analyse typologique des trouvailles montre que les types retrouvés en Hongrie sont conformes à ceux de la Slovaquie. Le classement des trouvailles du type de Fonyód est problématique: puisque du point de vue de leurs formes et de leurs ornements ils sont plus proches du groupe de Boleraz qu'au groupe badois dit classique, nous les avons rangés parmi les premiers, tout en réservant la possibilité qu'ils représentent — à l'intérieur du groupe de Boleraz — une phase plus récente.

Nous pouvons considérer le groupe de Boleraz — d'accord avec A. Točík, E. Neustupný et V. Němejcová-Pavúková — comme le degré le plus ancien de la civilisation badoise. Du fait que l'Alföld, c'est-à-dire le terrain de la civilisation de Bodrogkeresztúr — contrairement au degré dit classique de la civilisation badoise — n'appartenait pas à la sphère du groupe de Boleraz, nous concluons à ce que ce groupe apparut en Transdanubie déjà à l'époque de la civilisation de Bodrogkeresztúr. Nous pouvons supposer également la simultanéité partielle du groupe de Boleraz et de celui de Balaton.

La présente étude — vu le manque de données nécessaires — ne s'occupe pas de problèmes importants concernant ce groupe, comme p. ex. le problème de l'origine, des modes de sépulture, etc.

István Torma

ДАнные О РАСПРОСТРАНЕНИИ В ВЕНГРИИ БОЛЕРАЗСКОЙ ГРУППЫ БАЛЕНСКОЙ КУЛЬТУРЫ

Исследования последних лет направили внимание на проблемы внутренних периодов в баденской культуре. Словацкие и чешские исследователи выделили болеразскую группу; в специальной литературе упоминается только несколько единичных находок, относящихся к ней и найденных на территории нашей страны. Обнаруженные при обходе местности многие археологические объекты, суммирование многих хранящихся в музеях находок подтверждают, что к территориям, где имела распространение болеразская группа, органически примыкает и Задунайская низменность.

Перечисленные в работе сто археологических объектов в подавляющем большинстве были поселениями. Находки в основном составляют черепки, среди которых можно реконструировать несколько главнейших типов:

1. Различные блюда, внутренняя сторона которых как правило с каннелюрным украшением.
2. Горшки с украшением на краю в виде трех опоясывающих, часто зигзагообразных ребристых линий, сделанных пальцами.
3. Черепки обливной посуды с украшением в виде рыбьей кости.
4. Кружки, кувшины, часто с каннелюрным украшением с ленточной или туннельной ручкой.

5. Большие амфоры с пластическими ребрами и шишками и зигзагообразной нарезкой.

Типологическое изучение находок показывает аналогию венгерских типов со словацкими. Проблематичным остается вопрос о том, куда отнести фоньодские находки; они и по форме и по оформлению стоят ближе к болеразской группе, чем к так называемой классической баденской, и мы их поэтому отнесли к первой, предполагая возможность, что они представляли в болеразской группе более молодой период.

Болеразскую группу и мы так же, как А. Точик, Е. Неуступни и В. Немейцова-Павукова, рассматривали как старейшую ступень баденской культуры. Из того факта, что в территорию распространения группы Задунайская низменность (территория распространения бодрогкерестурской культуры) в противовес так называемой классической ступени баденской культуры не входила, мы делаем вывод, что болеразская группа в Задунайской низменности появилась уже в период бодрогкерестурской культуры. Мы предполагаем частичное совпадение во времени и между болеразской и балатонской группами.

Настоящая статья за отсутствием данных не занимается такими важными вопросами, как вопрос о происхождении, о погребальных обычаях ит. д.

Иштван Торма